

НОВА ИСКРА

Прва љубав

(Старачке успомене)

Ма већ неколико година како живим од данас до сутра, али не од успомена, о не, већ беспослен, без службе и посла. Утуцавам слободно време и досаду — која по каткад постане таква, да потпуно појмам шта значи енглески „сплени“ — читањем; и ако је причање души посланица, онда је и читање поготову, а ја у томе нисам Бог зна какви пробирач. У осталом, човек треба да живи у паланци, на да то осети, јер у великом граду то се и не онака; али и тада најодвратнији су ми романи и новеле од непознатих писаца, управо од оних који праве рекламу са самим насловима. Такве сензацијоне романи присто не читам; не могу да их читам; свака ми таква књига изгледа као ајдук који отима нареду, а њихове ауторе не сметрам друкчије до као књижевне разбојнике. Иначе као „слободан“ човек читам све што доченам, и све што књижари нуде на продају: у кафани читам дневне, а у читаоници недељне и месечне новине; па како ја све то, што прочитам, мећем — да се у фигури изразим — у једну торбу, као кенгура своје младе, то ми се често дешава да, причајући другоме о ономе што сам читао, свршетак једне приче мећем на почетак друге какве, и обратно. Па често пута, кад у памети премисљам о ономе што сам читао, мени многе од тих сложених прича личе на целину, на причу или роман од

каквог познатог писца, и изгледа ми тако сложена прича лепа. Но то је ствар укуса, а о укусу се не препире, казали су Римљани. Али најчешће бива да довршим сам причу чији сам почетак прочитао, или у напред нагађам почетак каквога романа који сам узео да читам, и после неког времена ја не могу да распознам шта је моје а шта није: исто стање као у српској литератури. Ако ми се што допада, ја поновим читање, и тада упамтим тако добро, да се дуго и дуго сећам прочитаног, те ми тада изгледа као да сам све то сам доживео или стварао. Па и ово, што ћу сад да вам кажем, једна је од таквих прича. Питаћете: где сам је први пут читао? Не знам душе ми, а ко

ће све то и да памти; па чак не уместо Вам рећи ни да ли је прича истинита или није. Изгледа ми као да је и из мога доживљаја. Толико Вам могу рећи да је идеја моја, — зар Бен Акиб није давно рекао, да нема ништа ново под сунцем — а пошто ја то признајем, то мислим да не чиним никакав грех, ако идеју, која је стара колико и човек, обрадим на свој начин. Хоће ли то бити лепо или не, ја о томе не бринем, јер не претендујем на ефемерну славу српског књижевника.

* * *

Многобројни гости домаћина Н. већ се разиђоше око 11 часова; остасмо сами нас шест интимних пријатеља. Лена ћерка домаћинова казала је своје мишљење о тоалети са Св. Савске забаве; један коњички официр причаше о маневрама и тркама јесењим; журналиста беше неискрпан

о ратовању Бура са Инглезима, и напоследку разговор стаде, баш као што стаје ненавијен сат. За све време тога разговора ћутао је само Г. професор К. Да би се отпочео разговор, домаћина се обрати ћутавом професору.

† Мих. Илија.

„Ви ћутите више по обично — рече она — има пола сата како спавате будни“.

Професор, који сеђаше на оспиекој столици и замишљен пушаше цигару, бацајући густе димове, изгледао је по оној француској пословици, као заљубљен и философ, јер збиља заљубљени радо философирају. Професор подиже главу и одговори полако:

„Мислио сам о својој првој љубави“.

„У напред хвала и ономе што прича и онима што слушају — прихвати домаћинца Будите добри и испричајте нам историју своје прве љубави, о којој ето још и данас сањате“.

Професор протре руке по обичају, избаци петремице неколико димова, и отпоче причати.

„Кад је говор о мојој првој љубави, ја не мислим баш на прву од свију. Ова о којој говорим направила ми је у своје време доста бола и доста радости, али то је већ давно заборављено, и сад, кад се о томе размишљам, то ми се чини као да мислим на нечију другу, а не моју историју младости. Било ми је 18 година; мој један школски друг имађаше сестру, лону, милу и љубку. Први пут је видех у нашем дворинту, где беше дошла са својом мајком да види брата који се са мном играо. Беше зима, дворинште пуно снега, и ми се грудвасмо; огорчена борба водила се између нас. И баш у оном тренутку, кад сам њу на уласку у дворинште угледао, удари ме једна грудва у главу тако, да сам онесвеснићен био, и кад сам се после неколико минута поново освестио, био сам у соби, а мајка и сестра мога друга стојаху поред мене и бојажљиво ме погледаху. Сутра дан послаше мога друга да се извести како ми је, али ја сам се био већ толико опоравио, да сам већ после два дана могао да их посетим. Нисам ни речи проговорно, нити сам смео да је погледам, и верујте да бих тисућу пута улетео у ватру и воду, само да обратим на се пажњу миле ми девојке; па ипак био сам сав блажен у присуству њезину. У вече сам смишљао ванредна јуначка дела, са којима сам хтео да је изненадим и изазовем на дивљење; друго шта нисам ни тражио ни мислио. Осећао сам се усхићен и преображен. Како ми је било, знаће само онај који се сети тих година у своме животу, кад љубав почиње да свиће, кад је срце лудо у пожртвовању, скромно до глуности, а себично и сујетно до упорности; не може још да љуби, али чега да буде љубљено и обожавано: да буде срећно није му циљ, једино што жели јесте немирно уживање; једина потреба да добије љубав, али да је не даје, и тада је задовољено. Ето, како је то лено уређено у свету, где има људи који су радосни кад могу да поклоне, док су други опет срећни кад им се поклони. Како је блажено и за мало било то време кад се даје и прима, кад се љуби и буде љубљен. Али она која ме је тако неонисано усређавала, оставила ме је. Како је био леп свет кад сам њу познао: небо ми ваада бијаше плаво, а ваздух тако свеж; иђах са њом испод руке од места до места, и свуда где дођосмо, радост је се осмејивала на нас, рекао бих моли нас да не итамо, већ полако да уживамо. Идосмо тако смејући се, певајући и веселећи се, чувани ваада својом срећом. По кадшто било нам је и тешко, али та тешкоћа била је тренутна; наше гласно радовање зачуђавало је извјиле и озбиљне људе, па чак и оне старе мрвовође, кад нас само погледаше одобровољаше се, и гледајући веселу младост нашу осмејиваху се.

„Ви сте млади, веселите се“ говораху и иђаху даље уадишући и завидећи нам. И ја веселик мишљах да је

не могу никад изгубити, никад ми не дође па памет да је могу икад променити. Ето тако живљах дуже времена; недеље, месеци, године пролажаху трком, а ја и не примећивах.

„Једног јутра, пошто сам поћ провео бурно и весело, веселије по обично, она ми изгледаше зловољна и ладна, и мене спонаде ужасан страх. „Она те је оставила — говорах у себи — извесно те је оставила“. Пало ми је у очи, да се због ње нисам баш тако много бринуо, и ако сам много полагао на њену вредност. Први пут осећао сам у себи поверење, и поколебао сам се спреам ње, и са страхом и зебњом погледао сам у њу, али она се туђаше од мене. Па ипак то ми не даде мира, живот ми изгледаше другојачији; истина, она ме је по неки пут жустро хватала за руку, али сласт њезина пољупца беше ишчезла, и она ме чешће одбијаше, и ја на своју велику жалост видех, да је њу моја љубав уморавала. И кад сам тада докпаи, умораи и брикаи долазио кући, налазио сам собу мрачну, хладну и празну, јер она, радост моја, душа живота мога, снага моја, понос мој, беше ишчезла.

„И отпоче бедно животарење. Тај ми је губитак био врло тежак, он ми је срце парао, и ја сам се бринуо, како да тај губитак свет не позна, не види; старао сам се да изгледам расположен и задовољан, тражио сам друштво младих веселих људи, почех да обраћам пажњу на спољашност, почех да се дотерујем „као стари фијкер“, чему сам се раније подемевао; чак почех да употребљујем и она средства која бајаги спречавају опадање косе, и од белог праве црно или боље рећи зелено. Укратко да вам кажем: почех да правим будалаштине. По срећом, сву ту комедију нисам дуго правно, јер сам брзо дошао до уверења, да је одиратно лагати самог себе и бити на подсмех другоме. У брзо сам се помирио са тим чином, да ме је моја љубав, моја дугогодишња верна пратилца — изневерила, и да је више, то сигурно знам, нећу никад добити. Али тежак губитак оставио ми је и видљиве боре на лицу, и ја данас оплакујем изгубљено добро своје, чије ми је одсуство тако осетно, јер ми то никад и нико не може надокнадити. Радо бих дао све што имам, да је само још једном могу својом назвати, да још једном са њом у друштву проживим онако лено, ма и за кратко време, јер ме сећање на оно старо доба и сад усређава и потпуно задовољним“.

Професор ућута, а поглед му луташе за колотовима што му их цигара прављаше; задовољно је трћ своје руке, јер га сви слушамо са пажњом и петремице.

„Како се зване та Вава љубљена?“ упитамо сви одједном, радознано очекујући одговор његов.

„Ах, — са уздахом и жмурећи одговори професор: — то је била моја младост“.

АЛХАЗЕН.

ТУРСКА ЗБЕРСТА ПО СРПСКИМ СЕЛИМА.

Камо песме...?

Камо песме да потече
Са дна срца, са дна груди;
Камо моћи гусларева,
Камо песме, камо људи?

Камо песме са гусала,
Оне песме увек моћне,
Да загреје смрзле груди,
Да укрепи слабомоћне.

Та камо је да разведри
Роду моме небо тавно? —
Где си, песмо, прошлог доба,
Где си данас, доба слатно?

Са патње се јоште лију
Грке сузе страшног јавна;
Али суза брата нема,
Брат јој у сну мртвом спава.

Где је песма са гусала,
Она песма богодана?
Зар нестале старог бола,
И Косовских тешких рана?

Не чујете л' где нас Прошлост
Љуто куле из свог гроба,
И проклиње страшном кетвом
Наше време, наше доба!

Солун.

М. Фегунка.

† Др. Светозар Милетић

(УСПОМЕНЕ И РЕФЛЕКСИЈЕ О ЊЕГОВУ ЖИВОТУ И РАДУ).

— Проф. Г. Гершић —

(НАСТАВАК)

Бечка влада и српска црквена реакција, имајући такво мишљење о Дневнику, у брзо су се сусреле у тој жељи, да треба смрсити коце томе независном Милетићеву органу. Маширевић и Анђелић не само да су владу у тој намери подржавали, него су је шта више на такву меру нарочито још подстицали; то се поред осталог потврдило и једним писмом, што га је Маширевић још као администратор у мају 1864. из Беча писао једном своме добром познанику, који није умео да сачува ту тајну, те се то писмо прокљувало и садржина његова изиђе штампана у „Срп. Дневнику“; ту се Маширевић своме познанику хвали: „да је разговарао са угарским канцеларом Зичијем и како се поуздано нада, да ће скорим насести Дневничари. Том ће се злу скорим доскочити и Дневник ће се зачудити и упропастити, док чује какву ће од својих пријатеља, Мацара, поруку и захвалност добити.“ И у томе се погледу Маширевић доиста показао као добар пророк, јер је наскоро после тога отпочела аванична хајка на Дневник; обасуше га штампарским парницама, за које је тада под ванредним стањем био надлежан војни (граничарски)

суд у Варадину*); од тих је парница Дневник најзад морао угинути. Ну то не беше „порука и захвалност“ Милетићевих „пријатеља“ Мацара, како је Маширевић нашао за добро да се изрази у своме наведеном писму, правећи алузију на Милетићево друговање с Мацарима у опозицији према Бечу, које друговање, разуме се, никако није годило Маширевићу, као савезнику бечких централиста, па је чисто уживао да алурало помене, како ће Мацари Дневничарима за то друговање лепо да се захвале и одуже — угушивањем Дневника. Међутим је тадашњи угарски канцелар Зичи био истина по имену и пореклу Мацар, али је он спадао у оне мацарске аристократе који се нису никако слагали са слободоумном опозиционом струјом, која је обухватала огромну већину мацарског народа, него су спадали у ону конзервативну мањину која се вазда врзла око двора и била вазда готова да послужи циљевима и интенцијама двора и меродавних Бечких кругова. И тако, дакле, оно што је према Дневничарима учињено од стране канцелара Зичија и његових потчињених органа, нису учинили Милетићеви „пријатељи“ Мацари, него је учинила Бечка централистичка влада преко угарског канцелара, који је био њен послушан и веран извршник, а већ сам поменуо, да су владу на тај крајњи корак према Дневнику баш нарочито подбадали и подстицали високи представници српске јерархије. И кад се тако несумњиво обелоданило, да се Маширевић и Анђелић у својој нервозној тежњи, да неокрњено одрже већ преживелу јерархијску самовласт у цркви, школи и у управи са народним фондима, нису трзали ни од тога да против свога народа траже помоћи у туђинске владе и да с њоме конспирину против јединога органа за слободнији израз народнога гласа, онда није чудно, да је такво понашање црквених великодостојника морало само још више поштрити огорчење и све јаче неповерење према јерархији, да је морало све више раскопавати јаз између ње и свих напреднијих елемената у народу. Ја сам се мало на томе дуже задржао и детаљније описивање рада и понашања поменутих црквених великодостојника, само да бих показао колико је на сам зачетак и потоњи развој и разгор борбе на црквено-народном пољу утицала фатална улога, коју је ала коб угарског Српства наменила била Маширевићу и Анђелићу.

Кад је „Срп. Дневник“ угушен, тада је зјанила једна празнина, настала једна тешка и мучна пауза у јавном политички-друштвеном покрету српског народа; целога оном млађем и већ тако многобројном колу, које се испунило беше око Милетића и с њиме на челу отпочело живљу политичку акцију, сад одједанпут беху подсечена крила, истргнуто му из руку један од главних инструмената у свакој политичкој борби, одузет му орган кроз који ће говорити, идеје своје ширити, на народ утицати. Најтеже је то осећао сам Милетић; то беше још једна тешка жртва коју је Милетић са својом групом принео српско-мацар-

* Ту су оптуживани и најпознатији чланци и дописи, само ако је у њима било ма и најблаже критике владиних мера, рада црквене реакције и т. д. Сећам се добро да је н. пр. оптужен један мој допис што сам га писао из Пеште о Духовима 1864. (данас пре сабора). Као сарадник Дневника ја сам отишао био на неколико дана у Пешту и отула написао допис о ситуацији у веома умереном тону; на крају дописа наводно сам просто историјске факте као преседане, из којих се видело да је некад на старијим црквеним саборима (у току 18. века) било најпре претресања и расправљања разних црквено-просветних питања па је тек онда приступано избору митрополита и т. д. И због тога је допис такође оптужен „Дневник“!

ској солидарности у заједничкој борби против Беча, јер је извесно да Бечка влада не би тако кидисала на „Срп. Дневник“ те га угушила, да нису Дневничари тако чврсто и енергички стојали уз Маџаре у борби за угарски устав против Бечких централистичких планова.

Отпор Маџара, потпомогнут Србима, Бечку је владу доводио у све тежи положај и све већу неприлику, јер је тај отпор узимао на се све озбиљнији облик и карактер. Шмерлингова поносита реч „ми можемо чекати“ показала се као пренагљено и неразвишено хвалисање, јер се у току борбе све више видело, да Маџари упорно остају на својој једном заузетој позицији и да они „могу чекати“, а да Бечка влада све више губи стрпљење, да ситуација за њу постаје све мучнија и да јој је све мање до чекања. И тако се Бечка влада најзад реши да опет покуша расплести чвор путем поравнања с угарским сабором. У јесен г. 1865. расписани су избори за угарски сабор и за сабор троједне краљевине. При тим се изборима већ јасно показало, колико Милетићев престиж беше већ скочио у народу; био је изабран у исто време за посланика на оба сабора. Кратко време био је у сабору у Загребу, а затим је отишао у сабор у Пешту и ту је сад стао на то видније и шире али за њ у исто време и тривитије парламентарно поље и на њему је кроз пуних петнајест година стално, неуморно и непоколебљиво вршио велику дужност ваџда буднога и бадрога народног представника и трибуна у најплеменитијем смислу те речи. Његов рад на угарском сабору беше обилат, огроман и веома заморан и само је Милетићева необично снажна умна и физичка конституција могла кроз толики низ година да остане несломљена на својој позицији у томе тешком парламентарном мегдану, у тој веома неједнакој борби. Кад се први пут појавио у сабору, онда је атмосфера у саборници још била доста блага и спољна за народносне посланике, јер је још донекле трајало оно предуетљиво расположење Маџара према осталим народностима а нарочито према Србима, пошто је још трајала борба с Бечом, још питање о положају Угарске не беше решено, те су им још потребни били помоћници и савезници у борби. Ну то није дуго трајало, јер је већ у јуну г. 1866. букнуо рат између Аустрије и Пруске. Бечка је влада насигурно рачувала, да ће Пруску победити а кад се то срећно сврши, да ће онда и њен положај према Маџарима бити са свим друкчији, јачи, надмоћнији, те ће Маџари морати свакако да буду мекши и скромнији у својим претензијама. У таквој нади Бечка је влада, чим је настало ратно стање, распустила тај још једнако непогодни и тврдокорни угарски сабор а тако исто и сабор троједне краљевине.

Ну пре него што се то годило са угарским сабором, још за време његова трајања и рада, настунио је у Милетићеву животу један прелом. Са престанком „Срп. Дневника“, као што већ рекох, угинуо је једини српски независан орган и кад је ускоро за тим опет свануло уставно доба, отпочела живља акција српских посланика на угарском сабору, српски народ и његови представници не имадоше никакво гласило, а оно је било баш тада тако потребно. Ваљало је опет покренути независан народни лист. Ко ће га покренути? Пред народом је већ стојао Милетић као политички атлет, који се све видније издизао изнад свих својих вршњака и савременика, и није чудно, што су се сад сви погледни упрли у њега, и он се сад нашао у тешкој дилеми коју је ваљало решити. Он је, истина, већ у велико био зацвесао у политички-друштвену борбу и вртлог, он већ беше унео бољи и претежнији део свога бића,

своје енергије у активан политички рад, али ипак је још нешто времена и снаге остајало и за рад у — адвокатској канцеларији која је још једнако била на гласу и имала велику клијентелу. Али је сад дошао тренутак кад је ваљало обема рукама прихватити, у вис дићи и поново развити савијену и у праšину бачену клонулу народну заставу, сав се заложити у јавну политичку борбу, забаци и прегорети све своје личне и породичне интересе и обзире и одрешити и без повратка загазити у тај за српски народ у тим крајевима, а пре свега за његове политичке матадоре и борце, тако кобан и скоро безизлазан политички вртлог. И Милетић се није дуго премисљао и колебао; он се у брзо решио да целокупан стане у тешку службу народну на како Бог да и срећа јуначка! Он затвори своју адвокатску канцеларију и покрене нов лист „Заставу“ коме он беше „власник, издаваатељ и уредник“, како се на њему потписивао. Нови лист је прво почео излазити у Пешти, јер је Милетић тамо био као саборски посланик. Она мала дружина, која је у последње време била у редакцији „Срп. Дневника“ и на њему под руковођењем Милетићевим стално радила, беше се растурила кад је престао Дневник; Ђура Вукићевић оде у адвокату, Ђока Поповић остаде у Новом Саду са својом „Даницом“ и на скоро после тога пође другим путем и правцем, Јован Ђорђевић посвети се стално своме љубимчету, Нар. Позоришту и т. д. Једини сам ја, као најмлађи у том колу, остао још веран журналистичкој професији, јер сам још био нов, воља још беше жива и свежа, не имадох још довољно времена и прилике да окусим разне горчине и тежобе тога посла и тако сам био веома срећан, кад ме Милетић ангажова и поведе собом у Пешту као свога главнога помоћника и сарадника на „Застави“. За ме, новајлију, беше велика част, кад је он то и изречно објавио у огласу новог листа казивши: „Главни сарадник „Заставе“ биће са своје радње у „Срп. Дневнику“ познати г. Г. Гершћ.

(НАСТАВЉЕ СЕ)

Из дневника једног скептика

исока, густа гора. Не шуми лишће меко:
Хладно и мртво све. И смрт осећам близу,
Дршће јој студен дах. У тој тишини пу-
стој

Још срце моје бије. Жељно је вечног мира,
Али од њега бежи. — — — — —

— — — — — Што нога више клеца,

То мисл даље лети; што тело више пати,
То срце више жели, — а живот слаб и кратак
Утехе не мож' дати. — — — — —

Светлуца пред оком мојим

Детинство блажено, тихо, пуно плача, суза,
Ал' мало туге, бола... Шумна насрће младост,
Немирна, сујетна, дивља, — огањ и олуј сам;
Жуди на плећа своја да тешко бреме вргне,
Ал' свуда лаки прах. И тражи љубав, правду,

Ал' свуда порок црни. Згрози се од тог света,
И све је презрела она... Час благо на олтар баца,
Час краљу благо пере; сад Бог у грудма пева,
После Сатана бесни у срце ријућ канце...
И јуре године тако. Ко клубе с високог брда
Мој се одвија живот, и замах конач вучем,
Клубе све даље лети литицом у амбис црни. — — —
Куда, животе, наглиш?... Из руку стиснутих мојих
Како исклиза ти? Куд летиш тако брзо? —
Биће ти кратак пут...

И дршће столетни раст, затрепта за њим јасен;
Чује се тајанствен шум, и сва се гора буди...
Нада мном дивне слике са сјајним нимбусом лебде,
И чујем шапат тих... Гле, отац, браћа... мати!..

Из каквог дођосте бездна? Зашто сте тужни тако?
Нека с' дубока тајна у вашем збору крије...
Ја вам не схватам речи. Праштате ли се са мном?
Или ме завете себи? — — —

И мрак све црни пада. —

Опет све тихо, немо, пусто, хладно и мртво,
Ни откуд даха нема; још срце моје само
Прекида мртвило то, а душа цвили, јеца,
И ја са њоме плачем... „О, млада душо моја,
Не жели, не жели ништа, твоје су бескрајне жеље,
А све је таштина пуста. Не гледај никад напред,
Не тежи где светлост блиста и где се младост смеје,
Где љубав, блаженство влада... Бежи од тога блата, —
Све је обмана, лаж. Није нам место тамо.
У мрак вечити хајде, ту дух божански живи,
Хајдемо њему сад, и наш је тамо свет.“

Д. Ј. ДИМИТРИЈЕВИЋ.

У ноћи

— Рефлексије —

(НАСТАВАК)

Како год што човек по кадито, проучавајући своју душу, нађе у њој дубоко урезану слику другог створа, уоквирену симватијом или мржњом, исто се тако може десити да, испитујући своју околину и друге људе, човек нађе себе и позна суштину свога бића, одбацивши од себе све стране привлекке, све површине ознаке свога карактера и све оно што је случајно и пролазно, а што му је околина навалемила на душу.

Ту му се, до душе, могу догодити и разна изненађења!

Човек је друштвена играчка. Он ми у своме развићу личи на тесто које друштво обично зна врло вешто умесити по својој људи, дајући му ознаке које му се у тај мах најбоље свиде. Карактер је, услед тога, обично производ људи своје околине — производ, али не тренутан, већ постепени и стални, који не постаје баш у ономе тренутку када се јавља на видело, већ се његов постанак датира од памтивека; он представља непрекидни ланац разних друштвених особитости, утиснутих у душу небројених по-

колења. Свака се особина непрекидно развија и све јаче искаче на површину у друштву, те је отуда наследник у исто доба и следбеник.

Према томе, нема смешних карактера, али има чудноватих друштвених људи; нема слабих карактера, већ имамо недоговољно изражену друштвену људ, као што нема узвишених карактера, већ доследне, али несвесне, употребе свих сила друштвених, да се на извесном лицу што јаче истакне његова људ.

Само напред прса, та ви сте снажан, самоникли карактер; уверени сте, да за собом вучете све остало друштво, да сте господар, вођ! — Ну, молим вас, извадите прво брвицу из свога носа, па се онда обазрите око себе да видите да ли вас ко прати!... Што сте се тако ућутали од једном, та ви сте вођ, сила — и ми вам то свакако и верујемо!

Друштво не иде за појединцем, већ само за својом сазрелом идејом, која може у извесном лицу наћи згодан терен да избије на површину и заталаса масу, у којој се и јавила. Појединац је тада само носилац, па често чак и бесвесни носилац те идеје, чиј је творац и извршилац опет само друштво. Као што видимо, овде је човек само играчка, коју је друштво самоме себи створило, придајући јој значај и титрајући се њоме по својој људи.

Друштво не трпи величине изнад себе, нити трпи искакања. Оно неће ни по коју цену да постане подлога нечијих ногу, већ му је сва тежња управљена на то, да у тренутку згази свакогз воле дрског појединца и да предупреди сваки холи покрет, који би био управљен против његове уображене мирноће или угодности. Оно се свима силама труди да свакоме наметне своју мисао, своје тежње и своје ознаке; његов је циљ да асимилује све појединце и да од њих створи хомогену масу, чија ће површина свакад бити потпуно равна и потпуно мирна.

Ну, та се тежња често јако коси са стварношћу.

Може се десити, да ма којим узроком унутрашњост те масе почне по мало врети; то врење постаје мало по мало услед притиска или других спољних узрока јаче, док не пређе у потпуно кључање. Сва се површина тада бурно усталаса; поједине масине честице искачу све више и све брже изнад површине, а из дубине се чује неки потмули, неодређени, тајанствени шум, као од неке удаљене ломљаве; сва околна дршће, ограда пуцају... И од једном покуља сва та маса преко свих ограда својих, рушећи пред собом све што јој на пут стане — силна је тада у свом скоку, а страшна због бесвесности своје.

А тамо напред, на челу свих масиних молекула, епо где јури један, црни, који је прегазио ограду, праћен устонице, и не раскидајући органску везу, осталом масом из које је и постао и која се нераздвојно прилепила уза њ! — На реците ми сад, ко је ту господар, ко вођ? Свакако не онај напред, ма да је напред и ма да изгледа да он све води, јер се све његово вођење своди на то, што нема куда, пошто га са страга немилице гурају напред. Он је роб своје околине и позадине: он скаче, вере се и обара пред собом, јер то и маса чини, носећи га собом. Његова је сва снага у осталој маси, а он је само случајна појава, избачена игром околности на прво место. Он је најочљивији, али с тога не мора бити најјачи, нити најважнији.

Он може и пропасти; ну, шта је то за масу? Епо већ другог где стаје на његово место; настаје мењање

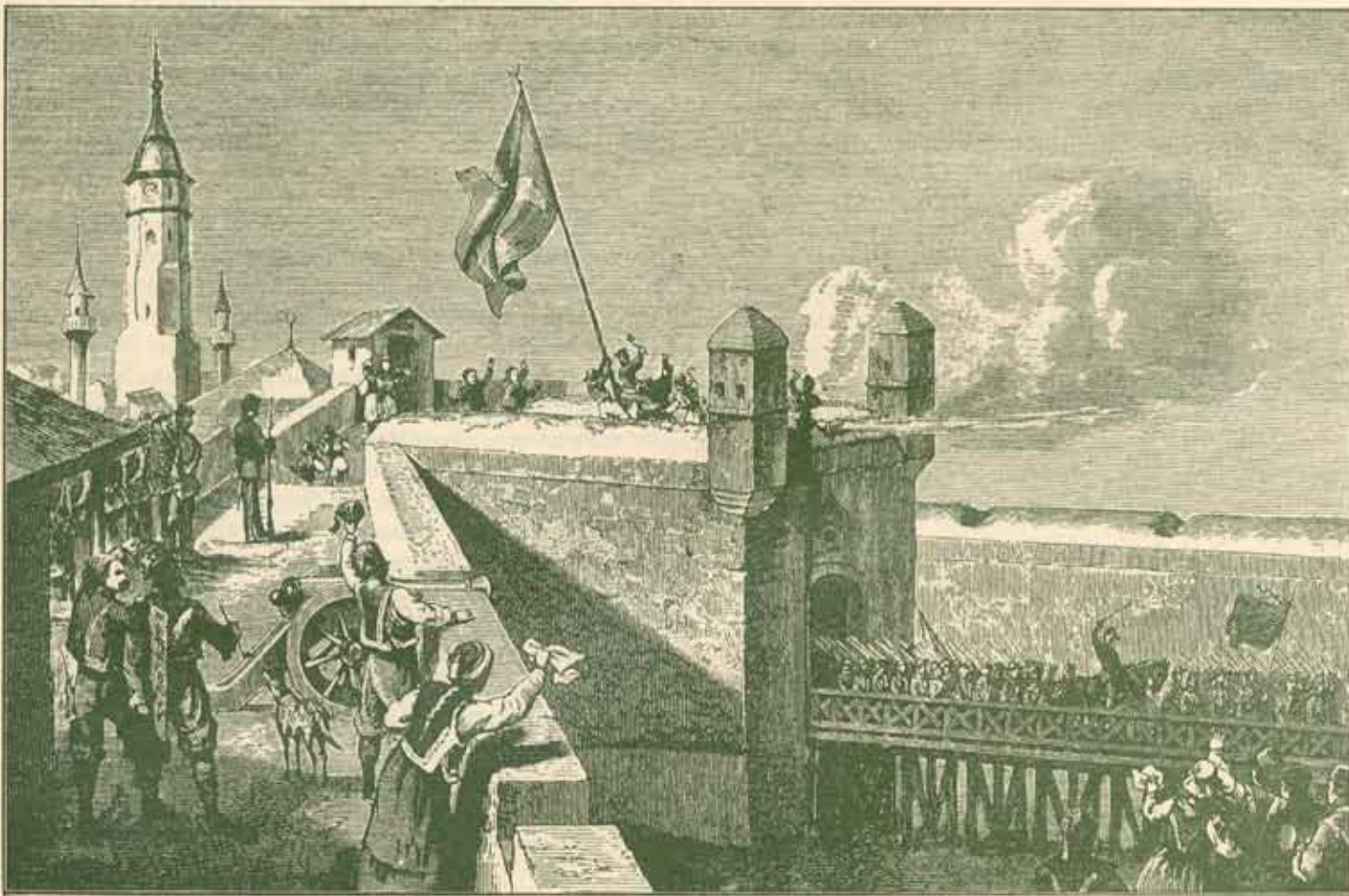
положаја — и маса се котрља без икаквих обзира даље, праћена неизбежном тутњавом, хуком и прштањем костију, ни од кога вођена, већ може бити само инспирисана....

И тако ће се котрљати све дотле, док не дође до најниже тачке, до подножја, или док не удари на исту такву или још и јачу масу, с којом ће се спојити или се о њу разбити. То је, по моме скромном мишљењу, историја свих великих покрета, свих бујица и вихора друштвених; то је у неколико решење оног вечитог питања о постанку величина и вођа и развићу њихову.

Јесте ли посматрали орла, како немоћно ујавља свој лет на супрот бури која у вишим атмосферским слојевима

рити и када бисмо га запитали, како му је у души и куда ће?....

Тако се даје објаснити и она општа реакција која се јавља у свима нама, чим неко између нас подигне глас, истичући своје заслуге, па ма то он с пуним правом чинио; чим неко почне тражити неке више обзире према себи; чим почне игнорисати или обилазити ма и најповршније ознаке и норме друштвене — чим се осети свој. Све то устонице прати без поговора немилостива реакција, изазвана због тога, што сваки у тај мах несвесно осети, како се пореметила и усколебала равнотежа целине; што сваки у истицању другог види потискивање самога себе

СРПСКА ВОЈСКА ОБАРА ТУРСКУ ЗАСТАВУ У БЕОГРАДУ И ПОЛАЗИ У БОЈ.

бесни; јесте ли опазили, како се љутито по неколико пута праћа, те понавља свој напад на разигране елементе, како се вије у круг, узлеће високо и спушта врло ниско, не би ли ма на који начин успео и нашао какву zgodnu брешу кроз коју би могао продрети? И ако га са велике даљине посматрамо, ипак добро видимо, колико му је много за тим стало да изврши споју намеру. Ну, све је узалуд; снага му је одвећ малена. И најзад, попуштајући силивитој струји, која га напада, ено га где мења свој план, па муњевитом брзином полети у супротном правцу, праћен устонице, а доста и ношењем, том струјом којој се опирао и којој се тада мало по мало предаје на милост и немилост. Наш га народ тада дуго прати погледом и са извесним страховањем иду од уста до уста речи: ено орла, води облаке, биће непогоде! — А шта мислите, шта би нам могао одговорити тај силни вођ, када би могао гово-

и што у туђем самопоуздању видимо опасност по себе, па ако хоћете и по друштво. *Ја* мора пропасти, *Ми* влада.

Само тихо, само нечујно и полако, без подизања чела, без изговарања, без питања, без извлачења! Рама уз раме, нога уз ногу, свест уз свест, сићушни, неопажени, кријући се од свакога, па чак и од себе, трпећи ударце и с лева и с десна — такви треба да postanемо и тако да се понашамо по друштвеним правилима; тако ћемо само моћи ићи у напред, имајући једину утеху, да ће се друштвена ђуд можда кадгод смилovati на нас, те нас подићи за длаку више и дати нам у неколико маркантинје ознаке или нас чак ставити на место првога молекула свога.

Може бити, да је све ово узрок, те су супротности у спегу тако јако развијене и ако их не признајемо: људи

узимају све више и више на себе женске особине, збацујући многе урођене мушке; они постају све блажи, све више попуштају, па и нежност се све јаче увлачи у њихово понашање; жене, пак, прелазе на свој начин оне силне преграде, које их одвајају од мушких, и стају с извесним пркосом на оно место где мушки стоје. Мушки постају сањалице, жене Прометеји: *гинантропос* или *антропозин* звони нам у ушима, оглавујући скори слом ових двеју главних личности у трагикомедији човечанства. Зар не чујете никакав пакосни смех? —

Друштво господари над појединцима; ну и оно има над собом господаре.

Све несреће и педлаће друштвене рађају се отуда, што оно нема подлоге, стварне, јаке подлоге. Друштво ми личи на лист који је матица дохватила, те се титра њиме, преливајући га и носећи га куда год хоће, док се површном посматрачу чини да сам лист прави оне бесомучне скокове и она силна претурања; да он сам вије по својој вољи коло по речном огледалу; да иде напред и назад; да се гњура и искаче на површину, што му се тако свиђи!

Што је матица листу, то су друштву страсти његове. Ето господара, ето правога вођа, ето непобедног витеза, победноца рођеног оца свог! Рађајући се у друштву, оне у брзо искачу на површину, те завладе око себе све, што им на дохват дође. Страсти су једине праве величине, јер им је под ногама чврсто земљиште; у руди, пак, држе свлу, уверење да тако мора бити, природу људску, па чак и дух друштвени. Па као год што је човек играчка друштвена, тако је и друштво играчка у рукама страсти. Прескочене, оне још прескачу; оборене, оне још обарају, а исмејане, оне се ипак још знају смејати.

Страсти (прави назив за потребу друштвену) одагнале су из друштва прво љубав, за тим част, па одмах за тим и морал; оне су праоснова свих покрета, свих врлога и свих искакања и падања; око њих је дим јер су оне пламен; пред њима је магла, за њима рушевине. Оне потпуно владају, јер не воде рачуна ни о чему; оне растурају друштво, правећи у њему мање целине исто тако несигурне, исто тако несталне; оне су тиранке човечанства, коме намећу ознаке које се њима свиђе, коме међу у уста речи какве су њима по вољи, намећући му свој речник за све више појмове.

Страсти су вечита подлога друштвена и вечити основ свега што се човечанским назива; друштво са њих болује, али се у њима налази и сва снага његова; оне га гурају напред, стављајући у исти мах ногу пред њега да би се преко ње претурило; оне су болест, за коју још није створен лекар; оне су сталне, немилосрдне, неумољиве — друштво је са њих у делиријуму и лека му ни од куда нема!

Прекомерна страст има за последицу мржњу, с тога не треба да нас зачуђава фатална појава, што данас мржња игра тако важну улогу у животу човечанства. Она је сада најинтимнија пратилица људска, урођена готово свима створовима и најприроднији отпор против асимилације друштвене.

Мржња није случајна појава; на против, она је производ целокупнога друштвеног живота и уређења кроз сва времена без обзира на периоде и такозване тишине друштвене. Она је непрекидна, јер се од искони непрекидно

обнавља; код ње нема застајкивања, али има разних скокова, страшних са својих нејасних узрока и дуготрајних последица. Она сама није болест, ма да непосредно из болести истиче и ма да њене последице носе име *друштвених болести*. Њено дејство није увек разорно, јер јој то и није увек циљ, као што је увек није могуће раздвојити од љубави, с којом се често дружи, мењајући рухо с њом. Она је кћи друштвене ноћи, остра сујете и самољубља, нераздвојна пријатељица многога рада и верна пратилица свакога потискивања и пада.

Све на више — *excelsior!* кличу поједини дрскији духови, уздајући се у своју снагу и верујући у могућност самосталног и одвојеног делања; али при том заборавају на кохезију која целином влада. А маса се само тихо смеши — смеје се смехом задовољног и сигурног човека који је потпуно обавештен о својој победи; смеје се гласно, тресући се, до суза, као што се весео родитељ смеје несташности свога живахнога синчића, — смеје се, али за сваки случај у руци му је и прут.

Потпуна лична слобода не само да је илузорна, већ она не би ни једнога тренутка била могућа, јер на свету нема апсолутно слободних створова који би се могли уздићи изнад средине којој припадају и која их несаломљивим ланцима привлачи себи. Чак и у томе случају, када бисмо према својој околини и могли постати независни и потпуно слободни, ми бисмо се без икаквог одмора бацили на измишљање опасности које нам грозе и за стварање нових веза, које би нам поново спутале нашу слободу; за тим би нас сковитале оне тамне сени које тако жељно очекују осамљеног луталицу да се њиме добро протитрају. Настало би страховито прелетање и претурање с једне уобразане висине на другу и машта би нам попут другог сунца показивала нашу слободу, безбрижну, веселу и срећну, док би стварност с боним осмехом подизала копрену са трошног скелета нашега живота, провалог, исецкеног и уронашњеног са глупости наше, која у сред друштвеног врлога ствара себи слику слободе и узвишености.

(Свршило се)

Павле Милатовић.

Моје срце тужи, плаче...

(Пол Верлен)

Моје срце тужи, плаче
Ко и онај облак мрачни.
— Што ли га се туга таче,
За што ли ми срце плаче?

Одмерено плусак лије
По калдрми и по крову,
А са срца јад се вије
И са плуском у склад лије.

Срце плаче, — не зна с чега!
Само себе већ је сито...
Ал' не дарну нико њега
А да није им'о с чега.

Најстрашније срце боли
Кад се не зна узрок јаду:
Нити мрази, нити воли,
Па ипак те луто боли!

Р.

Плава бебина капица

ПРИЧА

Мишела Товарса.

Кад год сам посећивао Дре никада нисам пропуштао прилику а да се не видим са својим старим пријатељима — Дирановима.

Велим старим, али не по броју година нашег познанства — познали смо се не баш тако давно — већ по њиховим годинама: њему је преко 60, а њој око 50 година.

Мој пријатељ Диран био је у млађим годинама прост радник, али у току времена, као врло бистар и разборит, уз то још и врло доброг владања и енергије, постао је господар браварске радионице са врло лепим приходима. На његовим чврстим рукама још се виде трагови чекића и турпије; жена пак његова, добро и кротко створење, држи се према своме мужу као према божанству. Обоје гледају оним јасним и спокојним погледом који говори о чистој савести, о поштеном радничком животу који је протекао без бура.

Моји добри, поштени, прости пријатељи станују у једном предграђу, на речној обали, у кућици покривеној сплетовима вињаге, те је кућица у том китогу изгледала као гнездо какве морске птице. Свагда сам са особитом насладом поематрао ту пажњу, нежну образивост, да речем готово љубав, коју они нису престајали узајамно гајити једно према другом без обзира и на старачке боре и седе своје власи. Ово као да је било ускрснуће Филемона и Бавкиде.¹⁾

Последњи пут кад сам био код њих, чуо сам од старца Дирана врло дивну причу коју ћу с драге воље препричати својим читаоцима.

Премећући по орману, да би ми некакву ствар показао, испаде из старчевих руку нешто што ја рачунах за крну. Сагох се и подигох је — то је била бебина капица, сасвим мала, обична капица за новорођене, од плавог платна, са два трачка од ширита.

Пружајући бебину капицу, ја се пошалих:

— Јемачно спремате мираз, пана Диране!...

Угризох се за уснице, осетивши да сам казао глупост. Из разговора старих супруга знао сам како им је тешко било, што је њихов савез остао без порога.

Диран није баш одмах одговорио. Узевши бебину

¹⁾ Из грчке митологије — муж и жена, међу којима је била примерна љубав до најдубље старости. *Превод.*

капицу као какву реликвију, остави је с великом пажњом на дно фијоке и узбуђеним гласом проговори:

— Јесте видели — то је успомена!

До ручка више о томе разговора није било; али после ручка, пошто је млада сељанка, која је била једина послуга код Дирана, метнула на сто каву и ликер, Диран продужи:

— Да, ова бебина капица подсећа ме на много!

И као подстакнут неком неодољивом потребом да буде искрен — продужи.

II

— Да, то је било врло давно! Мени је било тада двапаест година, и у том заводу, где сам се тада обучавао, у Паризу, код Марсова Поља, имао сам друга вршњака кога су, за то што је био врло ружан, звали Зизи, Мајмунска Глава.

Био је лажљивац, подмукао, осветљив, шта више и крадљивац, јер није пропуштао ни једну zgodnu прилику да по што не украде из пекарских излога. То је био највећи мангун у целом кварту око Школске Капије, а уз то још нечувени лешивац. Без сумње би га већ двадесет пута истерали из радионице, да га није штитио подмајстор, стари пријатељ његова оца, који је обраћао пажњу на дечка због лепих успомена на родитеља му.

Зизи — Мајмунска Глава био је сиротан. Од родбине знао је само за своју тетку (по матери), шиларицу: сурову и брбљиву жену која га је васпитавала и своју бригу према њему изражавала једино шамарима и песницама, од којих су ударци били у осталом врло осетљиви. Песнице су му биле једина успомена из његова детињства. За то, а може бити и што му није дано било да осети у своме детињству материнску нежност, имао је лоше наклоности. Мрзео је другу децу и користио се сваком zgodном приликом да начини какву комедију и пакост. Нарочито је мрзео лено одевену и налицкану децу; њихови нежни и румени обрашчићи, који су привлачили на пољупце, дражили су га да им пакости, јер је и сам осећао свој недостатак и примећивао да му не поклањају пажњу. Њега нико није волео: Зизи — Мајмунска Глава био је и сувише одвратан за волење.

Једног јесењег дана, после подне, Зизи, измамљен сунцем на скитање, потајно се извуче из радионице и оде својим друговима. Тумарао је до мрде ноћи размишљајући непрестано са скитницама: какву штету да учине још пред расанак? Пролазећи по празној улици чуше писку и плач детињи. Плач је допирало из ходника, који је водио на улицу и који је био налик на мрачну јаму, у дну којег је змиркала некаква гасна сијалица.

После кратког саветовања дечаки се реше: увуку се у ходник и један од њих разгрне мали завежљај, који беше у крај врата, из кога се чујаше плач и комешање.....

Зграбив свој плен, мали обешешаки хитно отрчаше уличном фењеру, да би над завежљајем извршили увиђај.

То је било женско дете, тек неколико месеци од рођења, замотано у издеране пелене, које је преступна или несрећна мајка бацила овде рачунајући на саучешће пролазника.

Отпочеше се саветовати. Шта да раде са својим пленом. Машта, управљена на зло, шептала им је читав низ одвратних ствари.

Један је био да се баца онет онде где су га и узели; други — да га метну у корну са крушкама, која је била пред бакалницом; трећи се усхићавао својим предлогом, да се пону на балкон првог спрата и да тамо оставе

дете: кирајнице ће се, без сумње, сутра обрадовати на-
хочету....

— Све то ништа не ваља — рече Мајмунска Глава — већ да ми дамо девојци комендијашима.

У то време око Школске Каније било је нешто на-
лик на стални вапаш, који је био препун пајаца, комен-
дијаша, мађоничара, те крађа деце, која је давала обилати
салржај толиким романима, није била ретка.

Предлог је био примљен једногласно.

— Е тако, ја сам измислио! Дакле, дај ми бебу, —
рече Мајмунска Глава дечку који разгрташе завежљај у
коме беше дете.

Детеце пак, док су они решавали његову судбину,
дерало се немилосрдно, али чим га је Зизи узео у своје
руке одједном је заћутало. Детеће велике, плаве очи за-
ставише се на његову ружном и гадном лицу, и смешећи
се пружало је ручице, као да га је хтело помилovati.

— Смешти се на мене — узвикну усхићено Мајмун-
ска Глава и под утицајем неочекиваног, необичног за њега
узубуђења, додаде:

— Не дам ја њега комендијашима! Што га ја не бих
задржао за себе?..

Остали су били почели да се противе, али Мајмунска
је Глава имала на крајевима својих руку тако стварне
разлоге — да спор није имао никаквих последица.

Кад је донео у најбољем расположењу духа свој
товар кући, пиљарица га је суслела са кишом грдњи.

— Мало ми је једног мангуну хранити! викала је
она бесомучно. С места одлази, вуци га у полицију.

Шамар два по образама, песница за врат и Мајмун-
ска се Глава брзо нађе иза врата.

— Пази, немој се дуго луњати! с претњом га је
пратила сурова тетка,...

Али се Мајмунска Глава те вечери не врати у стан.

Идућег дана у јутру, први пут у животу, он је до-
шао тачно на време у радионицу.

— Господин-Ђорђе — заплата подмајстора — колика
ће ми бити награда за рад, ако будем добро радио?

— Ја сам ти већ говорио, младићу, плаћаће ти се
двадесет суа, одговори подмајстор, чисто задовољан до-
бром намером свога питомца.

Целог дана радио је Зизи с великом вољом. Подмајстор
се дивно и чудно, па да би подржао у њему ту вољу за
рад издао му је још те вечери, раније него обично, два-
десет суа.

И ове вечери није се Зизи враћао пиљарици.

Али другог дана она га је већ чекала при изласку
из радионице и силом га довела кући, наградивши га уз
пут приличним бројем шамара. Ну шамарање није ништа
помогло: док се старица окренула да донесе чорбу за
вечеру, дечко је већ побегло.

Подмајстор, коме је она већ испричала, нареди да
се трага за Мајмунском Главом, да се дозна где проводи
ноћи. У друштву са још једним радником пратио га је по
изласку из радионице.

Мајмунска Глава, за којим су ишли издалека, сврати
у пекарницу, купи парче хлеба; затим — у млекаоницу;
изнесе отуда боцу млека и упути се управо оним пустим
и мрачним квартовима који су лежали на Сепској обали.
Уђе у једну прљаву улицицу, неосветљену, мрачну као
јаруга. Не гледајући на мрак, пратиоци су приметили да
се зауставио пред дрвеном оградом и прескочио преко ње
као животиња, чије је име и сам носео.

Решени да на сваки начин дознаду у чему је ствар,
прескоче такође олот и нађу се на некаквој забаченој
широкој јалији; наоколо боца и дивља трава, али Мајмун-
ске Главе нигде нема. Прегледајући све око себе, најзад
примете у дну јалије ниску аградицу од дасака; мора
бити, по изгледу, некакав стари кокошарник. Кроз пуко-
тине од дасака провиривали су слаби зраци светлости.

Примакнувши се пажљиво, провире кроз клаучаоницу....
Њихову чуђењу није било краја.

У том жалосном ђумезу, где се није могао човек ни
усправити, дечко је, седећи поред пободене у земљу танке
свећице, наливао из боцице млеко у сисаљку.

У углу, у постели од сувог лишћа, спавало је дете,
топло замотано, са стегнутим малим песницама. Зизи Мај-
мунска Глава постао је дадиља!

— Ког ђавола ту радиш? — заплата подмајстор, брзо
отвориши врата.

Мајмунска се Глава стресе од изненађења, али одмах
дође к себи:

— А шта? заплата дрско: Мислите да нисам у стању
издржавати сестрицу?

Па онда додаде обичним јогунастим тоном:

— Ја зарађујем за издржавање.... Двадесет суа
дневно за нас двоје стиже, и ја никога нећу да молим!

III

Идућег дана — завршио је своју причу Диран —
господар ми је повисио плату, пошто су му све испри-
чали. Почео сам добијати двадесет франака недељно. Прави
капиталист!

— Како?! — узвикнух ја: Па зар сте Ви то били,
мосје Диран?!..

— Ах, ђаво га однео, ја сам се издао. Па ако — да,
то сам био ја. Био сам на путу за вешала, и само захва-
љујући тој девојци, ја сам постао добар радник, а за-
тим и добар господар.... Сад разумете, зашто ми је тако
драга и мила ова бебина капица?!.. То је она иста ка-
пица која је била на њеној глави, кад смо је нашли у
ходнику.

Прича ме је заинтересовала.

Запитах:

— А ваша питомица, шта је с њом било?

Старац, намигујући, погледа на жену.

— Она... — рече смешећи се. — Код мене је и
остала; ништо није хтела нић од мене. Је ли тако,
драга моја?

Старица се такође смешила, очи јој занграте а на
тренавицама засијане сузе као звезде.

ПРЕВОД С ФРАНУСКОГ

Платон.

Крај огњишта

Вс се пламен гаси на огњишту старом.
Тек покашто само јави се над жаром,
Те дрхтаве слике по дувару вије
Да се опет брзо под пухором скрије.

Тишина крај мене, тишина у мени:
И куће и поља мраком застрвени,
Мраком што ме гледа кроз прозоре собне
Успављиво, слатко из тишине гробне...

Лопатица

0.

били потпуну *простонародну епopeју* у девет пјеванија, а та епopeја остала би занета дјело управо *самога народа* (!).

И одиста, наскоро се и нашао тај жељени „Хомерос“. Он се појавио у лицу хрватскога песника *Фра Грга Мартића*.

Мартић се подухватио тога посла, „да народне пјесме, које раде о жалосној катастрофи српске државе на Косову“, а по нацрту Павићеву и уз његову сарадњу, „састави у цјелину“. Он је своју косовску певанију штампao у засебној књижици под називом:

Narodne pjesme o boju na Kosovu godine 1389. Sastavio u cjelinu Fra Grga Martić, s pripomenkom od Armina Pavića. Zagreb 1886.

У „припоменку“, који је у овој књизи у место увода, Павић одмах у почетку вели: да је Мартић „огледе свога рада припошao у Вијенци године 1884“, да су „српски

ТУРСКА КАРАУЛА У ДЕРВЕНУ

Косовска епopeја

ПРЕГЛЕД ПОКУШАЈА ЗА САСТАВ НАРОДНОГ
ЕПА О БОЈУ НА КОСОВУ

од С.

(НАСТАВАК)

Павић је изнео свој нацрт, очекујући „да се међ нашим пјесници нађе који Хомерос, те си даде труда да у овом мојем изратку старе хрватске стихове и стил пјевања претметне у данашњи, па да оне врло незнатне празнине, које преостају, испуни по укусу народнога пјевања; ја бих рекао, да бисмо тијем путем о косовском боју до-

белетристични листови изјавили задовољство“ што се тога посла подухватио Мартић, и да је он сам примиво понуду Мартићеву да му помогне „како би се читав штампao“. Павић је, дакле, и духовни и стварни отац ове Мартићеве певаније, и као такав ево шта вели о њој у припоменку:

„Наш хрватски пјесник држао се са свијем строго мога распоређаја пјесама и мојих предлога, чиме би се преостале празнине испуниле“, и он је „што год се дало мање, утјецao својим измишљањем, него се трудио да покаже како би народ сам мислио“. Мартић је само на једном месту одступио од Павићева нацрта, за које сам Павић вели: „Новаконићевом се критици моје књижице има захвалити, што је пјесник усвојио и тај мој приједлог, те је сада прва половина Вукове пјесме II. 46 „Пронаст царства Српскога“ с оном малом промјеном употријебљена у првих 49 стихова пјесме пете“...

Павић је, дакле, с Мартићевим радом, као његов помагач и саветник, потпуно задовољан. Он и изреком

вели: да је Мартић „особито вјешт подражању простонародне поезије“, и да од њега „за тај посао бољега немамо“...

Не ћемо се упуштати у нарочито оцењивање Мартићеве певаније. Рећи ћемо само у кратко, да је она верна копија Павићева пацрта и његових предлога, са свима оним мапама и испадима које смо нашли код Павића.

Овде ћемо пак учинити само неке напомене о Мартићевој поезији, колико да се бар у неколико упознамо с овим Павићевим Омјром.

Цела Мартићева епоеја у свих девет песама броји око 2480 стихова. Може се рећи, да је у њој једна половина стихова који су узети из српских народних десетерачких песама (Вукове збирке), а у другој половини има препеваних и оригиналних стихова песникових.

Мартић није препевао само дугачке стихове бугарштица у десетерачке, него је често препевао и мењао већ готове десетерачке стихове, где год му се то свидело, па и у најлепшим народним песмама. Да би се оценило како му је тај посао испao за руком, колико су народна поезија и народни језик добили тим његовим променама и препевањем, и да ли је певао баш онако, „како би сам народ мислио“, узећемо примере из *Страхињића бана*:

Народни стих:	Мартићев стих:
Виђи књигу печувених јада! Па убаха једна паде сила, Турски, сине, од Јехрена паре	<i>Виђај књигу, печувених јада, Једна сила паде из убаха, Турска сила цара Једренскога</i>
У Турчина једну кажу силу, Самовољна Турчин-Влах-Алију	<i>А једна је сила у Турчина Самовољца Вах Алија, сине,</i>
Мрке брке ниско објесио, Мрки брки пази на рамена	<i>Ниско мрке објесио брке, Брки му се на рамена вију</i>
О мој зете, Бог ми с тобом био! Од шта си се, зете, раздертио? На кога си с', зете, ражлутио? Ал' се шуре тебе насмијаше, У јегасни ружно голорнише? Ал' шурњаје тебе не дворнише? Ал' махану тој тазбини пађе? Кажи, зете, шта је и како је?	<i>О! мој зете, Бог нек је уз те! Што ли си се, зете, разјудио, Ко ли те је разлутио љуто, Ил' што су се шуре насмијале, Разговоре ружне вљајући? Ил' шурњаје не подворнише те, Или махну у тазбину пађе? Казуј, зете, што је теби криво?</i>
Стиче књига од малене Бањоке,	<i>Дође књига од Бањске малахне</i>
Нек се стиде и нек се препану, Нек се свога боје старјешине	<i>Нека иду стидно поносито (?) И боје се старјешине свога</i>
Код шурева нећу погинути	<i>Ну уз њиха погинути не ћу</i>
Не шће викнут' ни призвати слугу,	<i>Не хтје викнут слугу поуздана</i>
За сенза ни хабера нема, Но сам оде к ђогу у ахаре	<i>Ни сехира(?) да му коња спреми Но сам сааде до добра ђогиша</i>
Кад пијаху вино и ракију, Сви се хвале за добро јунаке	<i>Кад пијаху вино уједино Сви се баву хвалише јуначки(?)</i>
Те привикну из бијела грла (Остало је хрче у ахару)	<i>Те привикну што му грло даје, Остаде ми хрче у ахару (!)</i>
Из дувара звонко прокикуле	<i>Кроз зидове прокикуле звонке</i>
Кад ја виђех дворе затворене	<i>Кад ја виђох дворе зашупљане</i>
На јутру му не зва добро јутро,	<i>На добро му јутро не назвао</i>
Па се ђогухвати на рамена, Тури лубу за се на ђогиша	<i>Он се баџи на раме ђогишу А лубовцу претури (!) на саче.</i>

Овде је показан тек један део овако промењених стихова у *Страхињићу бану*, а има их у истој песми још

врло много, као што их доста има и у осталим народним стиховима које је Мартић употребио. Примера ради узећемо неколико стихова да се види како је препевао *ариморске* песме. У трећој песми Милица прича свој сав, који јој Милош Обилић овако тумачи:

Еј! пунице, моје миловање (!) То ће лишице потамњети биело,
Могу ти се досјетит сањају: На Лазару, славну господару;
Што са неба уздоше звиезде, А што небо на четверо било,
То ће главе падати јуначке То ће пукнут срце Миличино,
Са плевиња младих Уричића (!) Рад племића младих Уричића (!)
А што јасан потамње месече, И рад своје браће Југовића.

Кад у бугарштици читамо то место, где се вели да ће се „распукнут“ срце Миличино за „угрском“ (место *сраском*) господом, нама, знајући за тај фалсификат, не пада то место толико у очи, колико кад читамо у Мартићевој певанији стихове: „То ће пукнут срце Миличино, | Рад племића младих Уричића“. Те стихове могла је диктовати само крајња безобзирност, која може да, поред онако узорне жене и царице, какву је народ замислио у царици Милицы, хотимично гради и такве ниспунације!... Но да идемо даље; стихови, који за овима долазе, лепо нам илустрју „особиту вештину“ Мартићеву да подражава народном певању:

Кад Милица за то разумјела, Жалосна се нађе на срдишцу Па Милошу бесједла свому: Мно зете! кад би ишта било, Да бих ти се мољала невољна, Молим ти се, да молиш Лазара Да остави мени цицленог А од девет браће Југовића,	Ако би се пригодило ружно, На Косову пољу небогом Не би а' који остао уз ме, Да не гине племе Југовића. ----- Нијелне ти не ћу рећ Лазару, Сау ноћ си му на руци преспала, Могла си му говорити сама (!)
--	---

Да видимо још какви изгледају оригинални стихови овог „особито вештог“ народног певача. Кад Лазарева војска стигне на Косово, затекне Влатка Хранића и бана Ивана:

Радосно се поздравиле војске И војводе почастиле дивне... Ал' весело за дуго не било, Што војводе смуту бриговаше Где им не бје Радича Захумца, Нико не зна шта је њему било, А од њега допаули гласи Да је своју ирекупио војску	Али с њоме у Косово не ће Већ Баона своју Зету терди Да му на њу не ударе Турци, Још да рђа о издији ради. Ти су гласи сваком јадни били За највише јадно Лазаре, И колико брику се кнеже Не хтје смела, не хтје ни весела,...
--	---

А мало даље:

Па бел њиха да се ударимо, Виђа ми се, добра бити пеће Јер је стаћа војска у Турака. Све војводе муком замучале, Сад му Милош за њих проговара: 'Чујеш ли ме, кнеже, госполаре! Моја ти је, па је и другијех, Што год вође имаде војводи	Није нама за тијем задрмо, --- Ми не ћемо да их причекамо Већ хоћемо да завојујемо. ----- Све војводе иовикнуле славе, Понизиле Бошњацин Владане, Па Пазне од Хрвата бане
---	---

А кад Милош долази пред Мурата, Мартић пева:

А да би се иоклонио лице Луби му се к ногом до кољена, Није да га у десницу луби, Веће маче своју десну руку, Машно се с десна на лице, Злаћен ханшар трже од појаса	Па удари цара куд се цара, На њем сину рана до њедара ----- Брзо слуге Милоша узеле И довели до султана свога
---	---

Поред до сада наведених стихова доводно се види и стил, и граматичка правилност, и лепота Мартићева језика. Па ипак ћемо показати још неколико његових стихова:

Ни војводам на мило не било...
Па лан краље него Видов дође...
Па ме љосну, жалосна ми мајка...
Бубају ли таламбаси бубњи...
А у табор цара турачкога...
И кад збо бих, да се вратит не ћу...
Чим су побре изменили здравље...

Тер се пење до бриџа првога...
 Не плахну се што делија важе...
 Те се истом довољно биса...
 Докле српске нахруциле војско...
 А како се на побисше живо...
 Блажена ти породилка (!) мајка*!...

Н т. д. Н т. д.

Г. *Новаковић*, и ако полази са гледишта које је са свим супротно Павићеву, и пак је мишљења, да се из данашњих, подвојених и самосталних песама о Косовској боји може склопити једна, хармонијска целина. Јер вели:

„Ма колико да су те песме засебне, често веома танком везом везане за главни догађај, њих све *веже јединство момента*, око кога се оне нижу, и веже их оно *дубоко народно осећање*, којим се бој косовски изавља као моменат српске историје, који је свуда и свакоме најсветлије и најбоље познат управ по томе, што је он предмет народне епоније“...

Та веза, која је и многе друге мамила на покушаје за састав фрагментарних косовских песама у органску целину, подстакла је и г. *Новаковића* да и он, са своје стране, припомогне томе послу. —

Да се упознамо с његовим радом.

Уређена збирка косовских песама, која је позната као збирка *Ст. Новаковића*, штампана је први пут 1871. године у Београду. Од тога доба било је до сада више издања њених, које у Београду, које у Загребу. Пред нама је по свој прилици последње такво издање под насловом:

Косово, српске народне ајесме о боју на Косову, уређене као цјелина, 6. издање са сликама, у Београду 1885.

На самом саставу није обележено име г. *Новаковића*. Састав је од 12 песама. Поједине песме нису непосредно везане међу собом, не продужују се једна у другу онако као код Павића, него је свака за се самостална, има потпуно и заокружену целину, те тиме задржала особину народне песме; али опет, све скупа чине једну хармонијску

целину, све их веже јединство главнога момента око кога се нижу.

За овај састав употребљене су само *песме из Вукове збирке*, од којих су изостале епизодне песме о Страхинићу бану и Мусићу Стевану. У самим песмама нема готово никаквих измена; тек на гдекојим почетним или завршним стиховима чињене су незнатније промене. То и јесте добра страна оваког уређења, јер збирка народних песама, уређена на овај начин, остаје потпуно *народна*. У њима су уклоњене поједине несугласице и постигнуто је јединство и хармонија, а међу тим на њима се не види ничега вештачкога, нити се онајају какве промене.

У целом саставу има тек 945 стихова. Највећа песма броји 120 а најмања 29 стихова. Штампана је овога издања укусна, песме прегледно штампане; али је штета, што се добра реч не може рећи и о сликама које су у тексту.

Песме се могу поделити у три групе: прве три песме причају о догађајима пре одласка српске војске на Косово; пет следећих обухватају догађаје на самоме Косову; а последње четири казују о догађајима после Косовског боја.

I песма има наслов: „*Кнез Лазар анда себи задужбину*“; то је прва од двеју Вукових песама под називом „*Зидање Раванице*“, без икаквих измена. II песма је: „*Султан Мурат пише књигу цару Лазару*“, у којој је први на Вукових „*колада*“ („*Цар Мурате у Косово паде*“...), а за њ је везано Лазарово сази-

вање војске и јунака, с клетвом из Мусића Стевана: „*Ко је Србин и српскога рода*“... III песма „*Царица Милица тражи од цара Лазара да јој остави једног брата у Крушевцу*“, јесте прва половина Вукове „*Цар Лазар и Царица Милица*“.

IV песма има назив „*Цар Лазар се приволијева небеском царству*“, и она је први део Вукове „*Пропаст царства српскога*“, без измена. V песма „*Милош, Иван и Милан сусрећу Косовку девојку*“ чини један део Вукове „*Косовке девојке*“, почевши од 44. стиха „*Кад кнез Лаза причешћива војску*“... па до стиха 116, — с изменама у почетним и завршним стиховима. VI песма „*Милош Обилић пита за турску војску и за чадор султана Мурата*“ није друго до

СТАНА КОВАЧЕВИЋ.

ДОБРОВОЉАЦ У СРПСКО-ТУРСКОМ РАТУ 1876. ГОД.

*) Ваља да место: „*Благо мајци која те родила!*“

цео четврти одломак из Вукових „комада“ („Побратиме, Косачић—Иване! | Јеси л' турску уходио војску“...), с познатим изменама у два-три стиха. У VII је песми „Милош Обилић огаднут да хоће да изда Србе на Косову“, а то је цео трећи из Вукових комада („Славу слави српски кнез Лазаре“...), с том разликом, што је слава „у табору на пољу Косову“, а не у Крушевцу; на крају су придодата четири стиха као завршетак, у коме се казује да је Милош с оба побратима отишао у турски табор. VIII песма описује „Косовски бој“; то је други део Вукове „Пронаст царства српскога“ („Истом кнеже наредио војску, | На Косово ударише Турци“...), с нарочито подешеним почетком и свршетком у неколико стихова; а имена војсковођа, који се боре на Косову, остала су иста: Југ Богдан, браћа Мрњавчевићи, Херцег Стјепан и кнез Лазар.

IX песма има назив „Гласи о боју на Косову“; ту је најпре Вукова „Царица Милица и Владета војвода“, без измена, а за њу је везана друга половина Вукове песме „Цар Лазар и царица Милица“, почев од стихова „Истом они тако бесеђаху, | Ал' ето ти слуге Милутина“... с познатом променом у завршним стиховима. X је „Косовка девојка“, као и Вукова истога имена, с том разликом, што је причање Косовкино о Милошу, Ивану и Милану знатно скраћено, пошто су ти стихови раније, у V песми, поцрпно употребљени. У XI песми је Вукова „Смрт Мајке Југовића“, с том изменом, што су прва четири стиха изостављена, а последња четири преневана. Најпосле, у XII песми је „Обретенје главе кнеза Лазара“ — Вукова песма истога имена, без никаквих измена. —

Оваквим уређењем Косовских песама, да оне ни у колико не изгубе од својих карактерних особина а да се циљ хармонијскога јединства ипак постигне, погођен је, нема сумње, много бољи пут од онога који је Павић изабрао у своме нацрту. То се види и на великом броју издања Новаковићева састава, што је јасан знак да је у народу врло радо примљен. Новаковићев састав може се с правом назвати *народним епосом*, док је Павић-Мартинићев покушај само *вештачка творевина*, у којој се тежило да се начини народном; али тежиња није остварена, — покушај је, као што смо се већ уверили, врло несрећно испао за руком.

Као што смо видели, Новаковић није употребио ниједне од Петрановићевих песама, ни из одних других, штампаних по разним збиркама и часописима. Он се држао само *Вукових песама* које су, свакојако, најпознатије и најлепше косовске песме што их имамо; а то чини да је његово „Косово“, и ако мало, ипак *најлепша од свију данашњих епопеја косовских*.

Али, ограничавање само на Вукове песме, има и своју слабу страну. Оно чини да је Новаковићево „Косово“ непотпуно; у њему се знатно осећају празнине на два-три места. Тако, из њега се ни у колико не види, зашто кнез Лазар назива „невером“ највећег јунака епопеје, и откуда Милош може Лазару рећи да му невера „уз кољено сједи“. Исто тако, из Косовскога епа, по нашем мишљењу, не би требало никако да испадне најсјајнији моменат тог народног узор-јунака, када он, с одважним прегореванем себе самога, одлази у непријатељски табор и *убија цара Мурата*, да би тиме спрвао са образа свога љагу која је на њ бачена. Сем тога, народно предање о *витезу који касно стиже на Косово*, па се не враћа него јуначки гине, врло је лепа и подесна епизода за потпуност косовскога епа, те нам је нејасно, зашто Новаковић није употребио овако лепу Вукову песму о Мусићу Стевану, кад је се

у самом саставу његову, оваквом какав је, могла употребити без великих измена: први део (103 стиха) између II и III песме, а остатак (с допуњеним почетком и малим изменама) после VIII песме. —

Новаковићев састав није његов оригинал. Ево шта о њему вели он сам у већ познатој студији својој, говорећи о покушајима за уређење Косовскога епа:

„Од свију тих покушаја учинио ми се најсрећнији покушај Француза *д' Аврила*... те сам о њему још као уредник „Виле“ у томе листу исте 1868 године на стр. 612 написао реферат за нашу публику“. А одмах даље под напоменом вели: „Мислећи после на ново о тој ствари, учини ми се, да *д' Аврилов* покушај вреди *исправити* и *штампати* и за Србе. Тако *постане* моје *српско поправљено издање д' Аврилова* покушаја у *јесен 1871. године*“.

Да би се видело какве је измене Новаковић учинио у *д' Аврилову* покушају, потребно је да се с њиме мало боље познамо. Он је штампан под насловом:

La bataille de Kosovo, rhapsodie serbe, tirée des chants populaires et traduite en français par Adolphe d'Avril, Paris 1868.

Издање је елегантно, на лепој хартији и с лепом штампом; у малој осмини, са 64 стране. Стихови су штампани у две боје: непосредни говори појединих лица у песмама штампани су црвеном бојом, а остало црном. Пред насловним је листом слика „Светог кнеза Лазара“ и „Госпоже његове Милице“, који заједно држе цркву Раваницу, а између њих су деца њихова Стеван и Вук.*

Састав је пропраћен пишчевим предговором о Косову и Косовским народним песмама, које се упоређују с песмом о Роланду, налазећи у њима доста сличности. При крају предговора *д' Аврил* говори о фрагментарној особини Косовских песама, па са неколико речи објашњава и свој рад на саставу: „Посао који сам предузео *рапсодијске* је природе; покушао сам, по грчком изразу, да успијем ове фрагменте да бих начинио целину. При томе није ништа додавано садржини ни мењато у облику: само сам поводио неколике стихове из једног комада и унео у други, да се не би губило у интересности, избегавајући при том досадно понављање. Превођен је стих по стих, и што је могуће тачније... Стих од десет слогова који сам употребио јесте стих наших великих песама јуначких, а нарочито стих *песме о Роланду*“...

д' Аврилов састав подељен је у 12 песама (као и Новаковићев), које иду овим редом:

- I. *Како је цар Лазар сазидао манастир Раваницу* (као у Нов.);
- II. *Султан Мурат узме кнезу Лазару* (као у Нов.);
- III. *Како се цар Лазар привољева царству небеском* (то је у Нов. песма IV);
- IV. *Милош Обилић огаднут да хоће да изда Србе* (у Нов. VII);
- V. *Милош шта где је чадор султана Мурата* (у Нов. VI);
- VI. *Милош, Иван и Милан сусрећу Косовку девојку* (у Нов. V);
- VII. *Царица Милица тражи од Лазара да јој остави једног од браће* (у Нов. III);
- VIII. *Како гаврани доносе царици Милици глас о боју* (у Нов. овај одломак није употребљен);
- IX. *Како је Вук Бранковић издао Србе* (у Нов. први део IX песме — Царица Милица и Владета војвода);

* На слици је ова забелешка: „Tiré de l'église de Kurtea d'Argis, en Roumanie“.

- X. *Како је Милош убио султана Мурата* (У Нов. други део IX песме — Царица Милица и слуга Милутин);
 XI. *Косовка девојка* (у Нов. X, с истим скраћењем); и
 XII. *Како је тело Лазарово пренесено у манастир Равалицу* (и у Нов. XII — „Обретенје главе...“).

Из досадањих напомена види се да је ред песама у Новаковића (сем I, II и XII) друкчуји од онога у д' Аврида; по та је измена, свакојако, боља и природнија. Сем тога Новаковић је допуњавао, или изостављао, или мењао почетне и завршне стихове у појединим песмама, што је шло само у прилог боље целине. По најважнија је измена у томе, што је Новаковић допунио своје издање песама, којих у д' Аврида никако нема; а то су: „XIII. *Косовски бој*“ (други део из Вукове песме „Пронаст царства српскога“) и „XI. *Смрт мајке Југовића*“ (Вукова петог имена).

IV

Преглед осталих покушаја на уређењу Косовскога епа од наших и страних књижевника извршићемо хронолошким редом. На првоме месту стоје спевови Андрије Качић-Миошића и Јоксима Новића.

Качићева песма о косовском боју најстарија је такав покушај и има назив:

Pisma od Miloša Kobilića i Vuka Brankovića, штампана у спису **O. Andrije Kacića: „Razgovor igodni naroda slovinshoga“**, још пре 150 година.

Андрија Качић („старац Милован“) пропутовао је био западне и јужне крајеве српскога народа, где се упознао с народним песмама, предањима и гдекојим изворима историским. По од песама, што их је од народних певача прикупио, штампано је врло мали број онако како их је чуо; него их је или препевао, или је сам склопио песму о каквом догађају, и то таквом вештином, да се његове песме једва могу разликовати од народних. Таква је и ова песма о Милошу и Вуку, о којој ћемо овде говорити.

Песма је једноставна и има 152 стиха у народном десетерцу. У њој се ниједним стихом не говори о главном догађају, о Косовском боју, него јој је предмет најславнији јунак косовски, Милош Обилић, о коме су у њој груписана народна предања. По догађајима, који су оневани у тој песми, можемо је поделити у четири дела:

Први је део највећи, има 88 стихова. У њему се описује сакоб између Милоша и Вука због жена, а почиње овим стиховима:

Лице ти су румене ружице
 У бијелу двору Лазарову,
 Нико не зна која бише липна,
 Која виша, која д' руменија...

*) Качић се родио у Бристу, селу Приморја Манастискога код Неретве, год. 1690.

Но то нису ружице, већ кћери Лазарове: Вукосава Милошева, Мара Вукова, Милица Бајазитова и Јелена „Црнојевић-Јурја“ („који беше од Зете војвода“). Три су од њих (без Милице) походиле мајку, где се брзо завадише, хвалећи свака свога „зачиника“ као најбољег јунака; расрђена Бранковићка ударила је Кобилићку, која је плачући дозвола Милоша и најадала му се, Милош, коме то „*пуно мучно бише*“, поседну коња од мегдана, на дозива Вука:

„Пријатељу, Вуче Бранковићу!
 Ако те је породила мајка,
 Изађи ми на мејдан јувачки,
 Да видимо ко је бољи јунак“...

И они поделе двобој: најпре „*бојним којим*“, за тим „*бордама*“, па „*тешким буздованим*“. Милошу је „срића прискочила“: „*Баци с коња Вука Бранковића*“... па му говори како би га сад могао погубити, али неће што су пријатељи; „*Пођи с богом, не хвали се више!*“

Други је део много мањи (20 стихова) и казује како су на Лазара ударили Турци. Лазар купи војску на све стране, па је „*господски савет учинио*“, где је господи овако „*бисидио*“:

„Послушајте моји витезови,
 Ви по набор бани и кнезови!
 Сјутра ћемо удрити на Турке,
 Слушаћемо Милош Кобилића...
 Он ће бити пред војском војвода,
 А за њиме Бранковићу Вуче“.

У *трећем* делу (24 стиха) казује се како је Вуку „*срло мучно било*“ што је Милош постављен за врховног војводу, па је Лазару „*скривито*“

говорио: да ће га Милош издати. А када је „за вечером било“, Лазар рони сузе а напија здравцу:

„Ни у здравље цара ни цесара, (?)
 Већ у мога зета Кобилића,
 Који ме је издат вауино,
 Како Јуда свога створитеља“.

Милош се закљиче „*Богом господаром*“, да „*издаје неће учинити*“, па одлази у свој чадор, где „*до ао ноћи сузе проливаше, | од ао ноћи Бога вапијаше*“.

Четврти део (20 стихова) описује, како је Милош у зору отишао у турски табор (у песми нема помена о његовим побратимима Ивану и Милану). Милош моли цареве делије: —

„Пустите ме цару под чадор,
 Изађу му војску Лазарову
 А Лазара жива ухватити“...

Њега изведу пред цара, и он клече на земљу, пољуби цару „*скута и колена*“, а одмах за тим:

Свога се је пожа добавио,
 Мурата је у срце удрио;
 Пик полади сабљу од бедрице,
 Сиче Милош наше и везире.

ПРОСЛАВА 25-ГОДИШЊИЦЕ СРПСКИХ ДОБОВОЉАЦА.

Али и њему „*лоша срећа бише*“, јер га Турци „*на сабље разише*“. Песма се завршује стиховима:

Што учини, Вуче Бранковићу,
Што учини? да од Бога пађеш!

У њој се и не помиње шта би с Лазаровом војском. —

У покушају *Јоксима Новића* имамо први књижевнички оглед да се Косовски бој представи у већој целини; у њему је и сам главни догађај опеван у већој опширности. То је неподељена, једноставна песма, штампана у засебном издању под насловом:

Лазарица или Бој на Косову између Срба и Турака
и т. д., од **Јоксима Илића алем. Новића, у Н. Саду**
1847. год.

Цела песма има 2156 стихова, који су слабо угледање на народне десетерачке стихове, а придодат јој и речник с протумаченим турским речима које су у њој употребљене. Може се рећи да је овај Новићев оглед у стварању Косовске епике по најслабији од свију огледа, што су их наши и туђи књижевници предузимали. Према догађајима, који су у њему опевани, можемо га поделити на осам делова. Прегледаћемо их у краћем обиму:

Песма се почиње стиховима:

Чујте Срби, моја браћо драга!
Који знате, да се осећате (?)
Кој' не знате, да по данас знате...

Царевима, Лазару и Мурату, дошао је „*земак*“ да погину, што се предсказивало и „*чудним приликама*“ на небу. Код Лазара се „*придесиле госиоштине*“, и Југ Богдан тумачи да то не слуги на добро. Но Мурата те прилике подотичу да свецу Мухамеду „*хатар навршије*“, па се одлучи да „*од два царства једно ограда*“, и шаље „*телале*“ да зову Турке под барјак. Искупила се силна војска: 100 хиљада „*ата и саахија*“, 100 хиљада царева „*војске поштисане*“, 100 хиљада „*самих јабанлија*“, а сем њих „*илаћене делије*“, па „*самовољни Турци*“, и још „*бескутници и скитнице*“, — свега 400 хиљада. Тада Мурат пише Лазару „*ситну књигу*“ и позива га да на Косову учине „*главна боја*“, или да му пошаље „*земаљске хараче*“, за тим „*кључеве од свијех градова*“, по стотину кеса „*за дивдаре*“, а њему „*цару добре поштине — хиљаду товара*“. Чим је књигу оправно, крене војску и падне у Косово. Опште турске силе сличан је оном у трећем Вукову „*комаду*“, само је много лошији. (1—179. стиха).

Добивши књигу Муратову, Лазар одмах „*друге ситне пише*“ (15 на броју), па их шаље „*главним јунацима*“: ка Цетињу *Црногорцу Васи*, у Требиње зету *Бранковићу*, у Скадар *Муси Арбанаси*, у Дробњаке *Васоју Момчилову сину*, у Дукађин *Леки капетану*, у попосну Вањску нашепогу *Бановићу Страњини*, у Косово *Вошовићима*, у Нови Пазар *Срби Зловоглеђи*, у Прокуље *Топаџици Милану*, у Косајници *Косајчићу Ивану*, у Видин *старицу Владиславу*, и „*до њега*“ *Караианци Вују*, у Драгачево *Јуришићу Јанку*, па *Мирку Кључком капетану* и *Раду од Градишта*, у Биоград: *Биограцу Јакши*, *Орловићу Павлу* од Орашца, *Шајкићу Дамњану* од Космаја, *Диздарићу Огњану* од Рудника и *Ваљевцу Мусићу Стјефану*; а „*најпотоњу*“ послао је зету *Милошу Обилићу*, који је „*глава Мачви и Поцерју*, | *Ломњу Јадру*, *криној Рађевини* | и *Подрињу до више Сокола*“. Лазо им јавља за Муратов позив и зове их у бој на Косово, но у књигама његовим нема оне познате клетве. А „*госиоштине*“ у Крушевцу и око Крушевца зове и без књиге, „*по ријечи*“. Већина позваних кнезова и војвода

долази у Крушевац; Лазар их благомила, па се спреми за полазак у бој (180—129).

Царица Милица је у жалости: опремила на Косово и свог господара, и стара родитеља са девет браће Југовића, и два зета, Милоша и Вука, и друге „*суродице и својитине*“, те се је „*тешко раскарала*“. Лазар је теши и светује јој: ако би било суђено да погине, да се „*држи*“ она и браће, Бановића Страхиње и „*моје Горе Црне*“, а да се чува зета Бранковића, па и Милоша (!) који се „*с Турчином пази*“! Милица га моли да јој остави једног „*брата од заклетве*“, и он јој допусти да бира кога јој драго. Кад се кренуо „*алај за алајем*“, Милица ишета у поље пред војску, где је најпре задржавала Милоша, Милана и Ивана, а после и друге војводе, но нико јој се нехте повратити; за тим нађе Југ Богдан са седам синова, али јој ни од њих не хтеде ниједан остати; најпосле долазе Бошко и Војин Југовићи, и њих је молила и преклињала, но узаман (стихови су овде слични онима у Вуковој „*Цар Лазар и царица Милица*“, али им по лепоти много заостају). Од велике туге и жалости Милица паде „*на земљицу црну*“, па што се Лазар ражали, те дозвољава свога „*делибашу*“ Голубана да носи госпу „*у бијеле дворе*“ и да „*не оди у бој у Косово*“. Али Голубан, пошто је однео царицу „*у златне шитове*“, не могаше „*срцу одољет*“, него оде у цареву војску (430—773).

Војска одлази на Косово. Милош се издваја „*друмом лијевијем*“ и иде у Прилип да потражи „*побратима Марка*“; но Марка не беше дома; отишао „*по свијету*“ да „*опрашта мук невољнике*“ и да „*отријеби земљу од зулума и од хаинина*“. Отуда се Милош повратио и стигао у Косово „*кад и српска војска*“. Ту су застали Бранковића, Црногорца Васу, Леку капетана, три брата Војиновића и Мусу „*Скадранина*“; за тим дође Срђа Зловоглеђа и „*Страњ бан*“: „*Све је дошло Кнезу по ријечи*“ (774—858).

Цар Лазар је „*вијећ учинио*“; ту војводе „*разложише мудро*“ да се пошаље поуздан човек који ће „*уводити Турке*“; избор допаде Ивана. Мурату није потребно ухођење српске војске, јер он све зна што је и како је, од „*Лазова прва вијекника*“ — Бранковића. Вук гради силетке против Милоша. Иван се враћа из турске војске; Милош га и Милан причекају, а кад им исприча о великој сили турској, Милош га светује да Лазару и војводама не казује истину, јер ће се препаста; то Иван и учини. Вук поново напада Милоша и његове побратиме код Лазара (859—1096).

Лазар саазове војводе на гозбу у очи Видова дна („*у очи светого*“) да прослави крсно име. Зловољан је, „*нема кефа, нема разговора*“, а Југ га пита што је брижан и невесео. Тада Лазо дохвати „*куну златну*“ и на здрави Обилићу „*и његову друштву*“; пита га, да ли му је „*мало блага и господства*“ или „*славе и поштења*“? а ако му је „*круна омилила*“, и њу ће му „*поклонити*“; па их закљиче „*Божјом вјером и Стјеановим (Душановим) гробом*“ да не чине покора: „*Остан'те се несретне издаје*“... Реч Лазарова паде као гром из ведра неба: „*Застидје се образ од образа*“... Скочи Милош, пољуби тасту руку и прими купу; захваљује на здравци, али не и „*на разговору*“; правда се и пита ко их је „*ошаднуо*“, па вели да ће Видовдан показати „*ко је вјера, ко ли је не вјера*!“ (Овде Милош не зна да га је Вук опао). Милош изиђе из шатора, а за њим Милан и Иван. Страњ бан кори Лазара што „*осрамоти онаке јунаке*“, и закљео би се да нису криви, већ нека пази на онога који му „*лаже оповидје*“, — па и он остави шатор. Лазар остаде замишљен и брижан (1097—1310).

Милош не чека зору, већ казује Ивану и Милану шта је наумио: „Ако Бог да, те до цара дођем, | Пратићу га својцу Мухамеду“... Побратими га не пуштају сама, и пошто се „изгрлише и намиловаше“, појашаше коње и „тајом“ оставише српску војску. Кад су наишли на турску стражу (у којој су и царев мушир и сешаџер који „војводе у главу познава“), Милош затражи да га одведу Мурату, што Турци радо и учине. Пред Муратовим шатором Милош остави ждралина побратимима, а сам уђе под шатор. Кад га Мурат виде „препаде се и обрадовао се... | смијешу се, лице му блиједи“... па позва Милоша да му седне уз колена, обећавајући му блага и господства. Но Милош рече, да није жељан блага и господства, него је дошао да „љеку муку“ скине са срца, па „маче сабљу бритку“, распори Мурата и посече осам паша и четири аге. То узбуни хордију, но Милош се дохвати ждралина, па с побратимима „уцадоше у бијесне Турке“. Сваки од њих чини велика јунаштва; али најпре Ивану, а после и

проклиње Вука; ко год чуо „јунак заклао“. Турци опколе Лазара; око њега изгину Југ Богдан и Југовићи, а за тим и остали најбољи јунаци. Но и Лазару „црни земак дође“: кад је под њим „поклекао“ зеленко, навалише Турци копљима и отровним стрелама, те и он, тешко ранен, „умрије, Богу душу даде“ (дакле, ни Лазар не пада жив Турцима у руке). Сад више нико ни за што „не хаје“, него само „да се свети“, те наста страхан покољ, каквога није било на свету. А шта тек чини Бановић Странџ! „Гдје удари, ту је мртва глава, | Како громом бије и усмрти, | Једним махом по буљуке сјече“... Но и он славно паде. За њим допаде Бошко Југовић, који натера Турке у Ситницу, где „несретно заглавише Турци“... но и њега и коња му „мокар барјак заврзао“, те оба остадоше у Ситници. Украј Лаба „деси се Злопоглеђа Срђе“, који „на коње набија јунаке“, па „преко себе тура и натезе“; до Срђана је Јуришић Јанко, који се на њ угледао; па тако и Рудница Огњане и Муса Арбанасин. Бој је трајао

В. В. Комаров.

† М. Г. ЧЕРЊЕВ.

Милану „час несретни дође“, те погибоше. Тада Милошу „нова снага дође“, те почини чуда од јунаштва: „укинуо је са свијета“ дванајест хиљада! Но и он паде мртав „од тешка умора јуначка“ (У свима другим песмама Турци добијају Милоша жива у руке). Турци га се и мртва боје, те не смеју да му приђу; но најзад га „затраше копљима“. Тек се тада окуражише паше и везири, те подигоше војску против Лазара: „Отидоше цару у освету“ (1311—1836).

Баш кад је „заучило“ подне, српске страже опазе Турке, и тада Лазар опреми војску за бој, па „по сриједи, страховито у напредак пође“. Лазар напредује и наилази на гомиле мртвих Турака, које је свалио Милош с побратимима. Али се „деси не помиче крило“, и Странџ довикује Лазару да Вук издаје: „Ено му се вијају барјаци | За Голешом злосретном илацином“... и казује му да је Милош „цара уморио“, па корн Лазара што их „уби стидом“ и „отјера на зор да изгину“; а Лазар лије сузе и

до мрака. Ту изгибе сва „српска госпоштина“ и ту „паде српска слава“. —

(НАСТАВИТЕ СЕ)

Повратак

— Херман Линг —

а опет дођох у заничај драги,
Ја виђох старо, родно мјесто мило;
Свуд исте пјесме, исти ваздух благи,
Ал' опет све је сад друкчије било.

Као и прије вал је с валом текло,
На шумској стази срна поиграва,
Вечерње звоно звонило далеко,
У језеру се сјала брда плава.

Али пред кућом, гдје нас љета дуга
Примала мајка и грлила свако,
Ја виђох страна, виђох лица друга,
И ја сам плакдох, с тешког бола плакдох.

Бјеше ми, кад да тужно вали зборе:
О, бјежи, бјежи, ту ти нема среће!
Сви твоји драги отишли су давно
И никад више вратити се неће....

Мостар.

Алекса Шантић.

Говор на Шуматовцу^{*)}

Браћо, Срби Браћо!

Ви шапчеви, и ако овако скромни, ови неми сведоци, — много нам говоре.... Овде, на овим шапчевима, г. 1876. турска војска претрпела је пораз; а српско оружје осветљало је српски образ, јер се и тада српска војска храбро борила противу непријатеља.

Свакоме Србину саветовао бих, кад се испне на ове шапчеве, да им ода достојну почасти, као што лено вели о Алексиначком Споменику наш песник Змај Јовановић:

«Кад прођеш туд, ту капу скини, —
«Богу се моли —
«Јер ту се многа јуначка крва
«За братство проли.

А српској омладини напомињем и ове песничке речи:

«Ту капу скини, Богу с' помоли,
«— Сети с' дана тешки!»
«На чувај оно, што су ти претци:
«Стекли витешки!

Овде, на овим висовима и шапчевима, проливена је јуначка крв српских војника; ови шапчеви послужили су као грудобран Србији, грудобран српској слободи и независности, у борби противу вековног непријатеља!

За то је Шуматован славан и дуго ће се помињати, јер ту је место где су пале јуначке жртве на свети олтар Отаџбине.... И ја мислим, да ово место, по нас Србе од историског значаја, мора у сваком српском срцу пробудити родољубиве осећаје; а помисао на прошлост и ратовање овде, полетеће као силна струја кроз срце и свест свакога Србина....

Кад овде ступимо, и нехотично ћемо се сетити речи песника Владике Његуша:

«Пред олтаром цркве и племена,
«Чујем делен, ђе горе пролама,

^{*)} Доноси се у овом броју неколико слика из српско-турског рата 1876. године, радо доносимо и овај говор којим је поздравно присутне г. Сава М. Маринковић, адвокат из Алексинца, 11. августа 1901. г. приликом свечаног помена, изгинулим борцима на Шуматовцу, у борби против Турака.

«Треба служит' части и имену.
«Нека буде борба непрестана!
«Нека буде што бити не може!
«Нек ад прождаре, покоси сатана!
«На гробу ће изнићи цицјеће,
«За далеко неко поколење!

И заиста, после ове, поникле су дуге и дуге борбе, — и заиста изнило је „цицјеће“, јер је Србин извојевао себи самосталност, обезбедно слободу свога рода. „Цицјеће“ је приметно плод!...

Борба на Шуматовцу по нас Србе од великог је значаја и у моралном погледу, јер ту је српска војска, српско оружје, нагонило непријатеља нашег да увиди да у српским синовима тече још она стара српска јуначка крв; турска војска увидела је да има према себи озбиљног такмаца, и за то је Турска морала да води озбиљнију бригу у борби противу српског оружја. Храброст наших војника, издржљивост српска — одржала је овде и моралну победу у борби са далеко већом војском, коју је упутила противу нас Турска Царевина.

Па откуда те храбрости у српској војсци? Да ли је то случајна појава или она има дубљег узрока свог?

Није случајна, и за нас Србе појмљива је.

Кад би се бацили, летимично само, у прошлост српскога народа, одмах би увидели да смо ми увек имали храбрих синова који су умели јуначки да гину за своју Отаџбину.

Зар у срцима нашим нису дубоко урезани Косовски јунаци наши? Треба ли да помињем: нашег узоритог старог владара Лазара? Да ли да помињем: Милоша, Марка, Југовиће и друге храбре српске витезове; да ли да поменем цвет наших јунака који су јуначки и славно пали на Косову, поред свога храброг и племенитог владара Лазара?!

Зар наш народ у својим песмама није сачувао ту славну битку на Косову? Истину је наш народ у песми својој казао:

«Обадеа су цара погинула;
«Од Турака нешто и остало,
«А од Срба и што је остало,
«Све рањено и искрваљено.

Зар нису најбољи наши јунаци пали на Косову:

«За прст часни и слободу заатну»?...

Мало је народа који би се могли поносити таквим јунацима као што је Српски Народ! Мало је народа који би имали сличних јунака, за које би се могло казати оно што је наш народ у песми казао:

«Те огрезу крва до кољена
«Ту погибе Бановић Страхинија»

Зар има таквих јунака, и зар их је било у других народа тако храбрих и племенитих? Ако их је и било, мало их је.

А можемо ли ми Срби заборавити своје јунаке из доба устанка (1804. и 1815. год.); можемо ли заборавити храброга Вељка; зар нису ретки духови, као што су били Милош Велики и Црни Ђорђе; зар смемо заборавити Рајића и Синђелића и друге јунаке из овог устанка?

Историја Српског Народа, то је историја нашег ратовања, наших мучних и тешких борби. Вековима се Србин борно са неједнаком срећом; али је увек имао храбрих својих синова који су умели јуначки да гину за своју Отаџбину.

† Н. Н. РАЈЕВСКИ.

† Н. М. ЕРОШКИН.

Онај народ који не уме да цени своју слободу, чији синови не умеју гинути за Отаџбину — тај народ и не заслужује да има Отаџбину! Србин је доказао целоме свету, да је кадар и да брани и да ствара своју Отаџбину. — Србин је и заслужно да је има!

Па за то и треба да се поносимо што смо имали таквих родољубивих синова, треба да се поносимо што смо Срби.

Борба на Шуматовцу за нас је Србе од великог значаја, не само зато што је ту претрпела непријатељска војска пораз; она је значајна и о тога, што су наши храбри војници доказали, да није изумро дух старих наших предака, да није изумрло старо српско јунаштво.

За то сви присутни, одужимо се достојно сени оних бораца који су пали на Шуматовцу.

Нека је вечан помен свима борцима који су пали јуначки на овим шанчевима у одбрани наше Отаџбине. Ценимо достојно и истински њихове заслуге, као и оних бораца који су се овде борили а остали у животу.

Слава борцима на Шуматовцу!

Хвала нека је оним предним рукама које ископаше овде шанчеве, јер су ти шанчеви, ти неми сведоци, послужили одбрани наше Отаџбине, одбрани слободе наше!

Нека је хвала и браћи Русима који су као добровољци притекли у помоћ нашим борцима; нека је вечан помен свима који су пали у борби противу заједничког нам непријатеља.

Слава и част нека је браћи Русима који су се овде јуначки и братски борили!

† Н. А. КИРИЈЕВ.

А ти, омладино српска, не заборави ово место, не заборави на славну борбу коју су водила наша браћа.

Чувајмо тековину коју су крвљу искупили наши преци, наши старији. Истински поштујмо проливену овде српску и братску крв! —

Наши су преци, у борби за слободу српског народа, одужили свој дуг, они су савесно и верно испунили своју српску дужност. Њима имамо да захвалимо за ове слободе што их данас у слободној Србији уживамо. За то им одајмо достојно поштовање!...

Али не заборавимо: да Србија и да српски народ имају да изврше још један тежак и суетао задатак; не заборавимо, да

Србија треба да буде стожер за остварење Српске Мисли, и за то нека нас јунаштво наших предака напона да и ми достојно испунимо свој српски задатак, да остваримо тежњу сваког Србина — *Уједињење Српства*.

За то упамтимо и не заборавимо дела својих врлих предака и јунака; а ти, омладино, чувај старо српско оружје, вежбај се оружју, јер ће нам оно још за дуго требати!...

Истина, можда ће нам неко приметити, да је борба с оружјем данас несавремено средство, јер јевропске велике силе раде на томе да очувају равнотежу мира, јер су чак изнешени и предлози за уништење рата међу на родима. Конференција у Хагу била је један покушај за увођење мира у свету и за престанак ратовања. Тежња је лепа и за похвалу.

Али, поред свега тога, и Велика Русија, Немачка, Француска и друге велике силе, добро оружају своје вој-

ске и спремају их за бој! Данас је век народности, и те велике силе воде озбиљна рачуна о свакоме грађанину својем, о својем сународнику, па ма ови били у најудаљенијим крајевима света. У свету има још народа који нису постигли своје народно јединство.

Па кад се оружају велике силе, кад оне воде рачуна о сваком својем сународнику, онда шта је остало нама, маленом народу?!

За то ни ми Срби не смемо напустити своје оружје, не смемо занемарити своју војску, јер имамо да извршимо свети задатак, имамо да остваримо природну тежњу сваког Србина, — уједињење свеколиког Српства.

Зато узвикнимо са овога места:

Вечан помен борцима који су пали на Шуматовцу!

Слава нека је свима борцима који су се овде борили!

Ворба на Шуматовцу треба да нам даје поуздања и за будућност Србије, јер народ који је имао славну прошлост заслужује да има и бољу будућност!

А ти омладино Српска не заборави речи песника Владике Његоша:

„Удри за крет, за образ јуначки!
 „Ко гођ паше свијетло оружје,
 „Ко гођ чује срце у прсима.
 „Хуђитеља имена Христова
 „Да кретимо водом или крвају!
 „Тријесимо зубу из торине,
 „Нек' проиђе цјесна од ужаса.
 „Олтар прави на камен крвави

Скерлетно Слово

— РОМАН —

ВИСАНСКИ НАПИСАО

NATHANIEL HAWTHORNE

ПРЕВЕО

Владислав Савић

(НАСТАВАК)

XII.

ПОС НА ГУБИЛИШТУ

Нао у полусну шетајући, а може бити у некој врсти сомнабулизма, Г. Димесдел дође до места на коме је Јестира Прина примила јавну казну. Губилиште, поцрнело од кише и суница за дугих седам година, изгажено погама многих криваца који су се на њега попели, дизало се и сада испод балкона општинске куће. Свештеник се попе уаа степену.

Била је тамна априлска ноћ. Облаци су покривали цело небо од зенита до хоризонта, и да је била искупљена цела гомила, која је била сведок Јестирине казне, не би могла распознавати никакво лице на узвишци, а једва да би видела људску прилику у сивој полуноћној таму. Цео је

град спавао дубоким сном. Није се било бојати сведока. Свештеник је могао остати док зора не забели на истоку, излажући се једино опасности влажног и хладног ноћног ваздуха. Нико га није могао видети, изузев вечно будног ока које га види и у његовој соби како се ниба крвавим бичем. Зашто је он дошао ту? Је ли хтео да се руга казни?... То је био подомех, али при коме се душа ругала самој себи! То је било ругање при коме су анђели црвенили и плакали, док су се врази лукаво церекали!.. Ту га је догнала она грижа савести која га је свуда гонила, а чији је брат и присни друг био кукавичлук који га је заустављао својом дрхтавом руком баш у оном тренутку кад га је грижа савести гонила на исповест. Јадни, бедни човек. Како је прво имао његов слаби састав да па себе патовари кривицу? Кривица је за оне који имају челичне живце, којима стоји на вољу или да трпе или, ако сувинне боли, да прикупе сву своју дивљу снагу и да је од једном одбаце! Овај слаби и осетљиви дух није могао ни једно ни друго, али је стално хтео једво или друго, те су се тако у један неразмршљиви чвор сплели страх од кривице, која се ругала небу, и бол узалудног кајања.

Док је Г. Димесдел тако стојао на губилишту, ужас обузе његов дух као да цела васиона гледаше у скерлетни знак на његовим нагим грудима, баш више сама срца. И ванштину, на том месту осећала се туга и отровни зуб телесног бола. И невољно, немогући се уздржати, он повика из свега гласа. Тај узвик јекну кроз нему ноћ, и одбијајући се од куће до куће разлеже се и одјекну до брежуљка, а на ивици града као да је какво коло ђавола у томе узвику пронашло читав свет беде и ужаса, јер начинивши од тога своју играчку, махаше њоме тамо амо.

„Свршено је“ шапуташе свештеник заронив лице у своје шаке. „Цео ће се град пробудити, дојурити овамо и паћи ме овде!“

Али се не деси тако. Звук је можда јаче звонио у његовим ушима него што је у ствари имао силе. Град се не пробуди; или, ако се и био тргао из сна, дремљиви спавачи нарачу се да су га само причули у страшном сну, или држаху да је то глас вештица које се у то доба често чујаху како пролазе преко насеобина иза усамљених колиба, јашући кроз ваздух у друштву са Сатаном. Свештеник, пошто све беше мирно, диже главу и погледа око себе. На једном прозору гувернерова конака виде прилику самога старог старешине, увијену у бео огртач; са лампом у руци и белом ноћном капом на глави. Изгледао је као какав дух призвав у невреме из свога гроба. На другом прозору исте куће појави се стара госпођа Хибинсова, сестра гувернерова, такође с лампом која и на овој даљини издаваше њено ружно и немилу лице. Она промоли главу и погледа плашљиво пут неба. Она је навесно разумела узвик Г. Димесдела, и његово многобројно одјекивање, као шум ђавола и вештица, са којима је она, то се знало, чешће одлазила у шуму.

Кад виде светлуцање гувернерове лампе, стара госпођа брзо угаси своју и ишчезе. Вероватно оде у облаке. Свештеник не виде ништа од ње. Старешина, пошто је дуго и пажљиво испитивао таму, у којој се не виђаше ни прст пред оком, повуче се са прозора.

Свештеник се поготову умири. Његове очи ускоро сусретоше слабу светлуцаву светлост која из даљине долазаше све то ближе. Она светљаше доста јасно, те се распознаваху предмети на њезину путу: овде врата, тамо баштенска ограда, овде прозор а тамо чесма са воденим млазом, а сад онет храстова врата на лук са гвозденим

звекиром и са неотесаном кладом у место прага. Пречасни Г. Димсдел опази све ове појединости, и ако је био уверен да се његова судба прикрада све ближе и ближе, и да ће светлост лампе пасти на њега за који тренутак још, и открити његову дуго скривану тајну. Кад се светлост приближи, он угледа у истом кругу свога брата — или боље рећи свога верскога оца, као и високоцењеног пријатеља — пречаснога Г. Вилсона који се, по мишљењу Г. Димсдела, молио Богу на самртној постељи каквога болесника. И било је тако. Добри, стари свештеник долазио је са самртничке постеле гувернера Винтропа који је отишао са земље на небо у томе истом часу. И сада, окружен светитељским ореолом, као света лица старих времена, добри отац Вилсон враћао се кући осветљујући своје кораке лампном светлошћу! То светлуцање породи у Г. Димсделу горње мисли, те се на то осмехну — чак и гласно насмеја — на онда задивљен стаде, питајући се да ли није полудео.

ноћној хладноћи, и сумњаше да ће моћи сићи са стенона губилишта. Јутро ће сванути и затећи га туна. Суседи ће се почети да дижу. Први пролазник, излазећи из куће, приметитиће кроз полутаму магловиту прилику на месту срама; и пола у страху пола радознано заћи ће лунајући од врата до врата, са позивом да виде авет — као што се мора мислити — неког умрлог кривца. И потмуло брујање шириће се од куће до куће. Онда — пошто се сасвим раздани — стари патријарси устаће журно, сваки у ноћном огртачу, а достојанствене господе у ноћним повезачама. Цео ред високих лица, која се никад нису појавила пред публиком а да на њима није све у реду, излетеће пред светину узрујана као да су дигнута ноћном мјором. Стари гувернер Белнигам доћи ће замишљена лица, са наопако окренутом јаком, а госпођа Хибинсова са шумским гранчицама на кошуљи, ружнија него ивада, као да је одспавала једва који трен после свог ноћног излета. Ту ће доћи и добри отац Вилсон, пошто је провео пола

СУВОДОЛСКИ МАНАСТИР.

Кад пречасни Г. Вилсон прође поред губилишта, јаче навлачећи женевски огртач око себе једном руком, држећи другом лампу на грудма, свештеник се једва могао уздржати а да му не довикне:

„Добро вече, честити оче Вилсоне. Ходите горе, молим вас, и проведите један пријатан час са мном!“

О благо Небо! Је ли Г. Димсдел одиста проговорио? За тренут он вероваше да су те речи прешле преко његових усана. Али то беше само маштање. Часни отац Вилсон продужи лагано свој пут, испитујући пажљиво калваву стазу пред собом, ниједном се не окренув на узвишћу кривца. Кад се светлост потпуно изгуби, свештеник разумедо, по малаксалости која га обузе, да је у последњим тренуцима претурнио кризу ужаснога страха, и ако се његов дух трудио да се прибере неком врстом језовите шале.

Ускоро затим, сличан осећај пуи грое и ђудљиве шале, увуче се у свечана привиђења његових мисли. Осећаше како му се зглавкови укочише на ненавикнутој

ноћи крај самртничке постеле, љутит што је тргнут тако рано из својих снова о славом увенчаним светитељима. Ту ће се сабрати такође ђакони и тутори Г. Димсделове цркве, и младе девојке које обожаваху свога младог пастира, подигнувши му олтар у својим чистим грудима. Једном речи, цео народ доћи ће посрћући преко прагова, подижући погледе пуне страха и чуђења на губилиште. Кога ће видети они тамо са црвеном светлошћу на челу? Кога, већ пречаснога Артура Димсдела, полумртва, покривена срамом, како стоји на месту где је стојала Јестира Прино!

Пошеи даље овим ружним и гадним сликама, свештеник се, невољно, и на своје велико чудо, насмеја грохотом. На то му одговори одмах један лак, вилиноки, детњи смех, у којему познаде глас мале Бисерке, и срце му се стеже на то. Да ли од неисказаног бола или радости, не знађаше рећи.

„Бисерка! мала Бисерка!“ повика затим; па онда спусти глас: „Јестира, Јестира Прино! Јесте ли ви то?“

„Да, ја сам: Јестира!“ одговори она гласом чуђења; и свештеник чу њезине кораке како одлажаху према улици.

„То сам ја и моја мала Бисерка“.

„Одакле долазите, Јестира?“ питаше свештеник. „Шта нас је послало овамо?“

„Видела сам на самртничкој постељи“, одговори она: „код гувернера Винтропа; увела сам му меру за кошуљу, па сада идем кући“.

„Ходите горе, Јестира, и ти мала Бисерка“, рече пречасни Г. Димесдел. „Ви сте пре обе биле овде, али ја нисам био с вама. Ходите горе још једном, и стојаћемо сви троје заједно“.

Она се лагано попе, и стаде на узвици држећи за руку малу Бисерку. Свештеник је узео за другу. У тренутку, у коме он то учини, прође кроз њега нова струја живота, неког другог живота а не његова, наливајући се као бујица у његово срце, и јурећи кроз све лице као да су мајка и дете задахнуле својом животном топлотом и његово полузамрзнуто тело.

„Свештениче!“ шапуташе мала Бисерка.

„Шта хоћеш, дете?“ упита Г. Димесдел.

„Хоћеш ли остати овако са мном и мајком сутра кад сунце сија?“ питаше Бисерка.

„Не, нећу, мала Бисерка“ одговори свештеник; јер, са новом снагом живота, поврати се и сав страх од јавне казне и он дрхташе и при самој помисли на то где се сада налазио са чудном радошћу: „не, нећу, дете моје. Истина, стаћу тако једнога дана са тобом и твојом мајком, али не сутра“.

Бисерка се насмеја и покуша да извуче руку, али је свештеник држаше чврсто.

„Још мало, дете моје!“ рече јој.

„Али обећај да ћеш тако моју и мајчину руку узети сутра у подне?“

„Још не, Бисерка“, одговори свештеник: „али други пут хоћу“.

„А кад то?“ питаше дете.

„На дан Страшнога Суда!“ шапуташе свештеник; јер осећај, да је његов позив говорити истину, нагна га да тако одговори детету. „Онда, тамо пред судом, ти, твоја мајка и ја мораћемо стојати заједно. Али светлост овога света неће бити сведок нашега састанка!“

Бисерка се опет насмеја.

Али пре него што је Г. Димесдел свршио говор, преко облачног неба на далеко и широко заблиста јасна светлост. Без сумње то је био какав од метеора који се често виде поћу како сину и сагоре у пустим регионима атмосферским. Светлост пак беше врло јака да потпуно осветли густе облаке између неба и земље. Велико кубе засија се као кугла какве огромне лампе. Предмети на улици показаше се јасно као у сред дана, али са оном страхотом коју обичним предметима придаје необична светлост. Све беше видљиво, те цео овај чудновати приказ изгледаше као да стварима овога света даје ново, догле никад непримећено, морално значење. Ту стојаше свештеник са руком на срцу, а поред њега Јестира Прина, са извезеним словом које блисташе на њеним грудма, и мала Бисерка, сама до себи символ и веза између њих двоје. Они стојаху у сјају те чудне и свечане светлости, као да то беше видело које открива све тајне, и зора онога дана који ће сјединити све оне који су једно за друго.

Моћ вештица блистала је у Бисеркиним очима, а на њезину лицу, кад погледа у свештеника, беше онај врашки израз. Она извуче своју руку из руке Г. Димесдела и

пружи је преко улице. Али он прекрсти обе своје руке на груди и обори очи ка земљи.

Ништа није било обичније у тим данима него тумачити да су све небеске појаве открића из неког натприродног извора. Тако је куга била предсказивана падом крвавих вариција с неба. И ми сумњамо да је било и једног значајнијег догађаја, доброг или рђавог, који је задесио Нову Инглиску од првог насељења па до устанка, о коме становништво није било извештено каквим приказом ове врсте. Често су читаве гомиле гледале такве приказе. Често пута, пак, требало је веровати појединим лицима која су видела чудеса кроз шарене, увеличане и нејасне наочари својега уображења. И јесте то величанствена мисао да је судба једног народа исписана тим страховитим јероглифима на небескоме своду. Тако широко платно није било огромно за Провиђење да на њему испише судбину народа. Али шта да се каже, кад поједино лице угледа откриће упућено њему самом на том огромном табуку историје? У том случају, то би могао бити знак веома поремећеног друштвеног стања, кад би човек, кога је дуг, јак и тајни бол начинио болесним самопосматрачем, распростирао своју себичност преко целе природе, тако да и небо не буде ништа више већ згодан лист за историју његове душе и судбе!

Ми, дакле, приписујемо једино и само болести, што је свештеник, подижући очи к небу, угледао тамо облик једнога слова — слова А — исписан јасном црвеном светлошћу. И ако се метеор могао показати на томе месту, сијајући нејасно кроз облачни вео, ипак није могао у том облику који му даваше свештениково уображење.

Било је још нешто нарочито у душевном стању Г. Димесдела у томе тренутку. За све време, док је он гледао на зенит, био је ипак свестан да мала Бисерка показује прстом на старог Родера Чилингворта који стојаше недалеко од губилишта. Свештенику изгледаше да га виде у исто доба кад и чудно слово. Његову лицу, као и свима предметима, метеорска светлост даде нов израз; или је могло бити да лекар у том часу није био најљив као обично да скрије злобу с којом је гледао на своју жртву. И доиста, ако је метеор запалио небо и осветлио земљу страхотом да опомене Јестиру Прину и свештеника на дан Страшнога Суда, онда би Родер Чилингворт у њиховим очима могао проћи за архиђавола, који стоји поред њих са смехом и ругањем, чекајући свој део. Тако је био жив његов израз, или га тако силно свештеник разумео, да му изгледаше као да је остао насликан у мраку, пошто је метеор ишчезао, а да су улице и остали предмети били одједном уништени.

„Ко је тај човек, Јестира?“ прошапта Г. Димесдел обузет страхом. „Грозим се њега! Познајеш ли ти тог човека? Ја га мрзим, Јестира!“

Она се сети своје заклетве и оста нема.

„Кажем ти, душа ми се грози од њега!“ муцаше свештеник. „Ко је он? Ко је он? Зар ми ти не можеш помоћи? Немогуће је исказати мој ужас од њега!“

„Свештениче!“ рече мала Бисерка: „ја ти могу рећи ко је он“.

„Брзо, брзо, дете!“ рече свештеник са уснама на самим ушима детињим. „Брзо, и што лакше можеш.“

Бисерка промрмља нешто на уво, што је могло личити на људски говор, али то је било само брбљање којим се деца шале који пут. На сваки начин, ако је то било тајно извешће о Родеру Чилингворту, било је на неком језику непознатом ученом свештенику, и забуна његова

духа само се повећа тиме, а нилинско се дете гласно пасмеја.

„Зар ми се сад ругаш?“ рече свештеник.

„Ти ниси био храбар! — ниси био истинит!“ одговори дете. „Ниси хтео обећати да узмеш за руку мене и мајку сутра у подне!“

„Честити господине“, одговори лекар који беше пришао до губилишта: „побожни Г. Димесделе! Је ли могућно да сте ви то? Да, да, доиста! Треба пазити на нас људе од науке чије су главе у нашим књигама! Ми будни сањамо и у сну идемо. Ходите, добри господине, и драги пријатељу, молим вас, да вас водим кући!“

„Откуда си знао да сам ја овде?“ питаше свештеник у страху.

„Доиста“, одговори Робер: „нисам ништа знао. Провео сам ноћ код гувернера Винтропа, вршећи оно што моја јадна вештина може, да бих му помогао. Он оде на онај бољи свет, а ја иђах кући кад она светлост сину. Хајдете са мном, преклињем вас, пречасни Господине, иначе нећете моћи одслужити службу сутра. Ах! видите како оне помету разум — те књиге! — те књиге!“

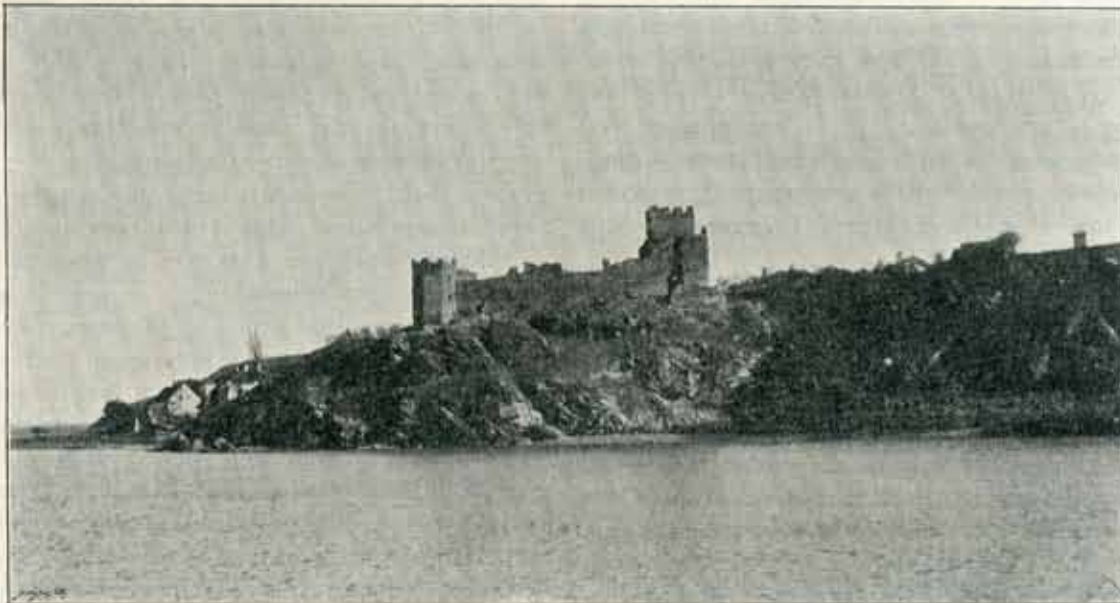
Велико црвено слово на небу — слово А, које ми тумачимо да значи Анђео. Јер пошто је наш добри гувернер Винтроп постао анђео прошле ноћи, без сумње Провиђење је хтело да то објави!“

„Не“ одговори свештеник: „нисам ништа чуо о томе.“

XIII.

Нов поглед на Јестиру.

При својој последњем састанку са Г. Димесделом, Јестира беше непријатно дирнута стањем у коме нађе свештеника. Његови нерви изгледаху потпуно растројени. Његова морална снага сведена до дечје слабости. Пузио је немоћно по земљи, док су његове духовне подобности задржале првобитну силу, или задобиле неку нову болешљиву енергију коју болест само може дати. Пошто су јој биле познате околности другима скривене, она закључи да је на Г. Димесделу, изузев праведног делања његове савести, вршила своје нека страховита машинерија која му је била наметнута, која је утицала на његов мир и здравље. Сећајући се шта је некад био овај бедни пали човек, душа јој затрепта од језовита ужаса са којим је

Ф. ШИСТЕК.

РАМ.

„Ево идем“ рече Г. Димесдел.

Немарно и хладно, као човек пробуђен из ружних снова, он се предаде лекару да га одведе.

Сутра дан, како је била недеља, он је ипак држао проповед за коју су сви држали да је била најбогатија и најсилнија и најпунија небеског духа од свих које су изговориле његове усне. Многе душе биле су враћене истини, утицајем ове проповеди, и заверише се да гаје вечну захвалност према Г. Димесделу. Али кад сиђе са говорнице, поклизар, седе браде, сусрете га са једном црном рукавицом у којој свештеник познаде своју.

„Нађена је“ рече поклизар: „јутрос на губилишту где су злочинци изложени јавној порузи. Сатана је испустио тамо, мислим, с намером да се гадно шали с вашим достојанством! Али је, ваистину, био слеп и луд као и увек. Чистој руци не треба рукавица да је покрије!“

„Хвала ти, мој добри пријатељу“, рече свештеник замишљено. „Да, доиста изгледа да је то моја рукавица!“

„А пошто је Сатана нашао за вредно да је украде, то се морате од сад понашати с њиме без рукавица. Али јесте ли чули о ономе знаку који је виђен прошлу ноћ?“

он позвао њу — одбачену жену — у помоћ противу његова инстинктивно откривеног непријатеља. Она закључи, шта више, да он има права на њену помоћ. Мало навикнута, да своје мисли о добру и злу мери другом осим својом мером, Јестира виде — или јој се учини тако — да на њој лежи одговорност према свештенику, коју није договала никому другом, ником у свету изван њега. Везе, које су је везивале за човечанство, све су биле прекинуте. Овде је био гвоздени беоцуг узајамне кривице коју ни једно нису могли прекинути. Као и све друге везе, она је имала своје дужности.

Јестира није била у истом положају као у почетку свога изгнања. Године су долазиле и пролазиле. Бисерка је имала сада седам година. Град се већ навикао на њену мајку са црвеним словом на грудма. Нека врста општег сажаљења завладала је спрам Јестире Прине. Људској природи чини част да лакше воли него што мрзи, изузев кад је себичност у питању. Мржња се лагано претвара у љубав, ако се првобитни непријатељски осећај и надражује. Она никада није пркосила свету, већ се покори његову најлошијем поступању; није тражила накнаде за оно што

је патила, није полагала на симпатије. Најзад, непорочна честитост њена живота за ових седам година говорила је много у њену корист. Немајући ништа да изгуби, без наде и, по изгледу, без жеља да ништа добије, могла је бити једино урођена љубав ка врлини која је јадну жену вратила на стазу честитости.

Пало је у очи и то да је Јестира — не тражећи ништа више за себе, већ да дише општи ваздух и да својим радом заслужује насушни хлеб за себе и Бисерку — била прна спремна да покаже своју заједницу са човечанством, кад је требало дати помоћи. Нико није одвајао тако радо од себе као она на захтеве сиротиње, и ако је огорчени сиромашак грдњом захваљивао за хлеб остављен на његовим вратима или за одело које су за њега израдиле руке које би могле вести владалачке одеће. Нико није био тако пун самопожртвовања као Јестира, кад куга посети град. У куће, где је туга ушла, она је долазила не као гост већ као друг, као да је тужна полусветлост била једина средина у којој је она имала права да општи са својим ближњима. Ту је скерлетно слово мирно светлцуло својим чудним сјајем. У свима таквим приликама Јестирини природа показивала се топла и блага — прњи благодатни извор људске нежности, неисцрпан и готов за сваку истинску потребу. Њене груди, са знаком срама, биле су меки јастук за непољника. Она се сама учинила милосрдном сестром, или боље рећи свет је хтео тако, кад ни он ни она нису очекивали такав резултат. Слово је било знак њезина позива. Тако је била готова да помогне и тако кадра да уради и симпатише, да многи нису хтели то слово А тумачити у првобитном значењу.

Само ожалошћени домови могли су је задржати у себи. Кад се радост поново заблеста, она је била далеко. Њена је сенка умакла преко прага. Вредна помагачица отишла је никада не очекујући да прими дуг захвалности, ако би је било у срцима оних које је тако ревностно служила. Кад би их сусрела на улици, никада не би подигла главу да прими њихов поздрав. Ако би се они решили да је зауставе, она би ставила прст на скерлетно слово и прошла даље. То је могло бити из поноса, али је тако личило на смиреност, да се друкчије није ни тумачило у свету. Публика је деспотске парави: она је готова да не да правду кад се насилно захтева; али је често више него праведљива кад се обратимо, као што то деспоти воле, њеној великодушности. Тумачећи Јестирину владање у последњем смислу, друштво је било пољно да својој жртви поклони више благонаклоности него што је она сама марила, него што је доиста и заслуживала.

Теже је било са старешинама, мудрим и ученим људима у општини, док су признали Јестирине добре особине. Предрасуде, које су биле заједничке њима и народу, биле су појачане размишљањем, те их је било тешко разбити. Ипак, дан по дан, боре њихових лица биле су блаже и блаже, да су најзад у току година могле прећи у израз благонаклоности. Многа лица беху већ са свим опростила Јестирин њен грех; шта више, она почеше да следају у скерлетно слово не као на знак греха, већ као знак њених многих доцијних добрих дела. „Видите ли ону жену са оним знаком?“ питаху она странце: „То је наша Јестира — градска Јестира — која је тако милостива сиромашу, тако од помоћи болнику, тако пуна утехе за ожалошћенога!“ Скерлетно слово беше јој као крст на грудма калуђерице. Оно даваше носиоцу меку светлост, с помоћу које је могла ићи слободно у сваку опасност. Кад би пада у разбојничке руке, они јој не би ништа учинили.

Говорило се, да је један Индијанац стрељао знак; стрела га је погодила, али без штете паде на земаљу.

Утицај пак тога знака био је врло сијан на дух саме Јестире Прине. Сав украс дражи и милине у њеној личности био је свенуо под тим ватреним жигом, и давно отпао остављајући наге и грубе линије које би одвратношћу испуниле друга или пријатеља кад би га она имала. Можда је узрок томе лежао делимиче у њеној грубој одећи, а делимиче у оскудици сваких манира. Тужно је било видети како је њена богата и сјајна коса била одсечена и тако потпуно скривена под повезачом, да се ни један њезин прамен не појави на бели дан. Томе је могло бити много штошта узрок, а нарочито нешто по чему је изгледало да више нема ничега на лицу Јестире Прине на чему би се љубав могла зауставити; ничега у Јестириној појави, и ако је била величанствена и кипу слична, што би страст навело да је иједном обгрли; ничега више у њезиним грудма, да би се чежња на њима хтела одмарати. Њу су оставиле извесне особине које су биле битне жени. Таква је обично судба и такав развитак женског карактера и личности, кад је жена имала да издржи и прође кроз особито немилу искуство. Ако је сасвим нежна, она ће умрети. Ако преживи, њена ће нежност свенути или бити тако јако смрвљена у њезину срцу да се више не може на видело показати. Ово је последње можда најтачније. Која је била жена и престала да то буде, може опет постати жена, ако се нађе чаробни штап чији ће додир извршити ту промену. Видећемо да ли је Јестира Прина била доцијне њоме додирнута и тако преобразена.

Утисак мраморне хладноће, коју чињаше Јестира, могао се приписати томе што је њен живот, пре сав страст и осећање, сада био испуњен мислима. Сама у свету — једино са малом Бисерком коју води и штити — без наде да поврати свој првашњи положај, кад би баш и сматрала да је то вредно: она одбаци од себе одломке скиданог ланца. Светски закон није био никакав закон за нежни дух. То је било баш у доба када се људски дух, скоро ослобођен, беше вишу смелије и даље него вековима пре тога. Војници су рушили престоле и заповедали властели. Још смелији људи од њих срушили су цео систем старих предрасуда, што су окивале људски дух, а које су други уредили. Јестира беше надахнута таквим духом. Њене мисли беху слободне, што није било ретко у то доба с ону страну Атлантика, али би наши праоци сматрали за већи грех, да су то знали, него онај који је био означен скерлетним словом. У своме усамљеном стану на морској обали, онд се бавила мислима које нису смеле походити ни један други дом у Новој Инглиској: магловити гости, који би били исто тако опасни домаћину као и сами ђаволи, да их је неко видео кад лупају на врата.

Значајно је да се лица, чије су мисли најомелије, често покуравају са највећом мирношћом спољним правилима друштвеним. Мисао им је довољна и они не траже да је делом изведу. Тако је, изгледа, било и са Јестиром. Ипак, да мала Бисерка није била дошла к њој из света духова, могло је бити много другојачије. Спомен о њој дошао би до нас као спомен Ане Хачинсонове, оснивачице верске секте. Она би можда постала пророчица. Она би, по свој прилици, била осуђена и погубљена од стране оштрих судова тога времена, што је покушала да поткопа темеље пуританске цркве. Али мајчина жељ за размишљањем гасила се бригом о васпитању њезина детета. Провиђење, у облику те девојчице, поверило је Јестирини бригу о женској врлини да је гаји и развија међу толиким сметњама и тешкоћама.

Све је било противу ње. Свет је био њезин непријатељ. Па и детиња природа имала је нечега чудног у себи, што је било знак да је у греху рођено — да је производ мајчине грешне страсти. То често наметаше Јестири питање, кад јој горак јад срце обузме: да ли је у опште добро или зло што је то дете било рођено?

А често се то тамно питање јављало и у њезину духу у погледу на цело човечанство. Да ли је било вредно живети и најсрећнијему међу људима? Што се тиче њезина личнога живота, она је давно одговорила негативно и сматрала то питање као сасвим решено. Наклоност ка размишљању, и ако може умирити жену као и човека, ипак растужује. Она увиђа, може бити, да нема ни мало наде за решење постављеног задатка. Као први корак, цео друштвени систем треба да буде оборен и поново сазидан. Па онда, и сама природа женскиња, или дуга наследна навика која је постала једнака природи, треба да се сасма измени пре него што се допусти да жена заузме независан и угледан положај. Најзад, кад би све препоне биле уклоњене, жена се не може користити тим претходним реформама док се не буде потпуно изменила: а при тој промени, ова духовна суштина, у којој лежи њезин прави живот, биће, може бити, изгубљена. Жена не може победити ове тешкоће голим размишљањем. Она се не могу решити, или бар не на један начин. Ако њезино срце добије превагу, мисли ишчезну. Тако срце Јестире Прине, које је изгубило своје правилно и здраво било, луташе без вођа по мрачном лабиринту мисли: сад га враћаше каква неприступна литица, а сад опет каква непроходна провала. Пустош и аветињска сценерија бежу око ње, а нигде дома, нигде уточишта. Каткад се душа борила са страховитом сумњом, да ли не би било боље да пошаље Бисерку одмах на Небо, а сама да се преда судбини коју јој буде одредила Вечита Правда.

Скверлетно слово није извршило свој задатак.

Сада пак, виђење са пречасним Г. Димисделом, оне ноћи на губилишту, дало јој је нов предмет за размишљање, и указало нов циљ који јој је изгледао као вредан сваке жртве. Она је видела сву беду под којом је посртао свештеник, или боље рећи, под којом је подлегао. Она виде да је он на иници лудила, ако је већ није био прекорачио. Није било сумње да је, поред свег жалосног утицаја тајне жаоке кајања, некакав смртоносни отров био уливан у њега руком која је требало да донесе лека. Тајни непријатељ био је стално у њему као пријатељ и помагач, који се користио згодном приликом да завлада свим нежним жицама Г. Димисделове природе.

Јестира се морала питати: да ли се она није огрешила о истину, храброст и верност кад је допустила да свештеник дође у положај у коме се слутило свако зло а није било наде ни за какво добро. Једино оправдање налазила је у томе, што она није била у стању да нађе другог начина да га спасе од црње невоље него што је снашла њу, већ да пристане да не ода тајну Роџера Чилингворта. Тако је она учинила свој избор, и сада изгледаше да је изабрала оно што је најгоре. Она се реши да поправи своју погрешку у колико је то још могуће. Прекаљена годинама тешког и тужног испаштања, она се не осећаше више онако слаба да се бори са Роџером Чилингвортом као оне ноћи, сломљена грехом и полулуда са срамоте која је била нова, кад су разговарали у тамници. Она се од тог доба лагано прибављала; а старац се спремао на освету коју је изабрао!

У кратко, Јестира Прина одлучи да нађе свога некадашњег мужа, и да учини све што је било у њеној власти да би спасла жртву коју је био доченао у своје шане. Прилика јој се на скоро указа за то. Једно по подне, шетајући са Бисерком, ова угледа старог лекара, са корпом на једној и штапом у другој руци, како се креће тражећи биље и корење да из њих спрема своје лекове.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

Рим, јули 1901.

Драги Ј.

Је си ли заборавио Свету Годину о којој сам ти некада, немома давно, писао? Надам се да јеси, ако не због чега другог, оно бар због тога што ниси имао грехова које би ти она могла искушати и — што сам ти баи ја о њој писао. Али, заборавио или не, оставимо то на страну и хајдемо напред.

Треба да знаш, драги мој, да су последице те велике среће, којом су се католици могли користити, неизмерне. Сви верници су се вратили својим кућама немома задовољни и, готово, преображени. Од доба свршетка Св. Године, прошлог Божића, па до данас, наши долазе сваки дан најаве захвалности од пелегрини из свих делова света на неизмерној милости Божјој. Сви они пишу да се осећају, од како су се вратили својим кућама, као „змиљан у пољу и птице у шуми“: ни гладни нису гладни, ни боси нису боси, ни голи нису голи; све је сито, здраво и задовољно. Управо, изгледа им да они који су се пре тога жалили, да им ово или оно не достаје, нису имали право. То је пре била просто обмана и ништа више. Сад, међу тим, виде да су се варали. — И откудa све ово задовољство? Отуда што је отац небески био тако милостив да овде на земљи остави свога намесника, Св. Оца Папу, и једину праву, једину истиниту, свету католичку цркву, која често може да испроси у Господа Бога све милости за своје верне.

Збиља, поменућу ти Св. Оца. Шта ти знаш о њему? Може бити да ти је познато само то да је он стар, добар и милостив родитељ свима својим вернима, али не знаш и друго штогод што је вредно знати. Видиш, ти може бити не знаш да он пише стихове, врло лепе, и то на латинском језику! Ех, то је заиста занимљиво. Св. Отац, Леон XIII., зна латински тако лепо да ће после његове смрти његов беседник, с правом, уздахнувши рећи: „Нестаде последњег верног представника латинштине!“ Али Леон XIII. се не задовољава само тиме што зна одлично латински и што објављује енциклике на латинском језику; он налази особитога задовољства да прави стихове на Католову језику. Није ни потребно казати, да се он не одушевљава материјалним светом; он опева нешто са свим друго, и то много оригиналније. Он пева оду Св. Франческу; опева сва његова чудеса и, рек'о бих, тужи за тим што Саздатељ није дао и њему ту милост да може исцељивати смртно болне, васкрсавати умрле и вршити остала чудеса. Дале је опевао све могуће свеце и светице којима је он за време свога понтификата дао аурелу. Ех, ту има дивних стихова! Најзад, последњу коју је спевао, посветио је духу Гарибалдијеву. На завршетку оде, Св. Отац вели да би Бог најбоље доказао да је његовом службом задовољан, кад би му дао моћ чудотворну да васкрсне Гарибалдија. Но свој прилици, сиромаш папа однеће ову своју жељу у гроб.

Дале, има још нешто што ти не знаш о нашем Св. Оцу, а што треба да знаш. Сиромаш, он је поред свег тога, што је Божји намесник и наследник Св. Петра, у граду више Петрову него Ромулову, затворен! Затворен чисто и јасно. И то затворен међу зидине свога Ватикана, изван кога не сме никако да се помоли. Свеколика његова шетња своди се на то да га пренесу из једне собе у другу

или из његових одаја у Сикстинску Капелу или, најзад, у ретким свечаностима, као нпр. лане о Св. Години, у Петрову Цркву, пролазом који спаја Ватикан и Петрову Цркву тако да папа ни тада не види ни једног камена ни Петрова Трга.

Ако би те интересовало да дознаш, зашто папа не излази, или тачније зашто несме да излази ван Ватикана, рећи ћу ти да му пређа поглед све оно што би, он то врло добро зна, могао видети; и друго, смета му нарочито ваздух изван зидина Ватиканских и изван Петрове Цркве. Чудновата ствар, али је са свим истинита. Ево и. пр., на Баникулуму, где се ми Римљани осећамо тако задовољни, тако весели, папа би се осећао веома непријатно. Управо, да ти на кратко кажем, ваздух на Баникулуму, кога ми не можемо довољно да се надишемо, спротог папу би удавио.

Као што видиш, неке необјашњиве природне особности папи су наговориле један велики терет, но ипак има нешто што га по мало олакшава. Већ у две прилике, Св. Отац чуо је од својих правих верних ону реч која му је тако драга: повратак папама светеке власти. Како знам да осећаш велико сажаљење према папи због његових тешкоћа, јављам ти да је он, чувши само жељу својих верних, већ почео причати својој околини да му, у случају да се то обистини, римски ваздух већ не би толико штетно колико би му могао сад штетити. Дакле, да наставим што прекинух, први пут је чуо ту песму још за време Св. Године. Био је дошао пекакав пелегринаж енглески, и вођ пелегрини, на једном банкету, наздравио је Св. Оцу. У својој здравици добродушни лорд је жалио што је Светом Оцу одузета светска власт и изразио је жељу да види да му се опет поврати и да му се уступи отети Рим. Разуме се да је ова врло оправдана и нарочито смишљена жеља подстакла овдашње талијанске новинаре да изразе своја осећања са свим противно жељи лордовој. Један је од њих са свим кратко одговорио овако: „Ако су Вам папе толико за срце прирасле, носите овога, а задржите код вас и све остале који после њега дођу. Ако пак желите да поклањате папама гралове, ето вам Лондона па га поклоните, нас се ништа не тиче; али само у наше ствари не мешајте се.“ Али, и поред све ове новинарске ларме, ове лордове речи произведле су код папе и црквенкашћина осећања радости и утехе. Оно што су му Талијани 1870. отели, син племенитог енглеског народа нуди му као какву јабуку. Друга утеха, како зли језици веле *à la Tartarin*, али за папу веома пријатна, дошла је из Белгије. Пре извесног времена, отворила се у Бриселском парламенту мала чарка између клерикалаца и социјалиста, и том приликом један клерикалац „у доказ мудрости своје“ предложи да Белгија, ни више ни мање, дигне своју флоту противу Италије, да је тиме примора да врати папи отети Рим. Према одома свему видиш, да папе ипак имају наде да ће једнога дана видети Рим у својим рукама, и то храбри Леона XIII. да трпљиво сноси овај затвор на који су га приморали талијански насилници, и да се нада... Збиља, да би показао колико цени њихове лепе жеље, папа им је обојцима посветио по једну оду. У оној што је дао Инглизу опевао је племенитост енглеског племена, цитирајући доказе из најраније као и из садашње енглеске историје; у Белгијанчевој пак опевао је тугу једног детета, Папе, коме су отели мајку која се зове Рома.

Али, кад сам већ почео да пишем о оданости и о љубави туђинаца према папама, не би лепо било да не говорим о оданости и љубави Римљана према њима. Туђинци могу бити или не бити одани папи или бити одани више или мање или, најзад, мање или више гупо (падетно, да бог ме, не може нико бити одан); али има један део Рима који је још и данас одан онако као да нема мозга: жене из свих друштвених редова и људи из најспромажније класе. Овде у Риму, више него ма на којем другом месту, попови просто владају женама. Жене су њихова најбоља војска. Кад су службе, којих у католичкој цркви ваздан има, жене све полете. Кад су предике, тако исто. У опште, то је стална, одана публика за свеколике врсте беспосличња. Њима је пријатније отићи и у залуд проводити време по неизбројним овдашњим црквама него ли ма шта друго радити. Има много, нарочито простог света, који ради

само ове послове: једе, спава, беспосличн, т. ј. иде у цркву, у којој проводи цео дан. Из јутра иде на исповест, после иде на службу, за тим иде опет на службу, и то тако целог живота. Прост свет (да се зауставим само на њему) живи и данас онако како је живео кад су папе владале Римом: не ради ништа, него јури по црквама. У осталом, то је појамно кад ма и најмање знаш о животу у Риму ранијих времена. И данас у Риму нема ни једног јединог дана да бар у једној цркви нема каква црквена свечаност, и прост свет, разуме се, потрчи тамо да види службу, да добије од ма каквог ленивца благослов и да чује предикју. А тек пре 1870. свет је био ополико исто времена по црквама колико и попови, а то ће рећи цео дан. Једном реч, у својој дугој владавини овим светом, попови су успели да начине глумим, леним све оно (на жалост, врло велики број) што природа није обдарила бар толико мозгом да може схватити колико га све то упропаћује.

Знаци живота, претежно беспосличарско-црквеног, виде се у Риму на свим странама. Пође ли се нпр. Римом, нарочито његовим доњим делом, коме би границе биле на једној страни Пјаца Венеција, Корсо и Народна Пјаца (Piazza del Popolo), а на другој Monte Mario, Ватикан и Баникулум, видеће их се толико да ће их и најспорија намет разумети: цркве, олтари, подигнути по празним просторима, слике Богородичине, Исусове и разних светаца обилују толико, да човеку изгледа да их има колико и приватних кућа. У осталом, ако когод не би хтео признати да овај велики број цркава и других њихових филијала представља живот нераднички, нека дође у додир са каквим радником, али радником који је пореклом из Рима, син оца који је пре четрдесет година носио барјачиће на папским свечаностима. Радио ма који занат, он није кадар да задовољи ни онога коме узме што да направи, ни себе сама. Не изради добро, не изради на време и не заради ништа, а публику много кошта. Па ипак ко би њих криво, огрешно би се много, јер, у ствари, нису они за то криви. Крив је онај који их је вичито држао у незнању, у нераду, који им је седмичу сводио на неколико радних сати, а то су попови са својим церемонијама. Не буде ли човек лени, него се потруди да уђе и дубље у живот овдашњег простог света, онда ће још боље видети колико је крива папска управа, не пред Богом пред којим није никаква вајда бити крив или не, но пред људима који траже да народ не живи као просјак, као лештина, него као радник користан и себи и другима. Мене није мрзело, и ја сам, желећи да видим и да познам све, опазио много штошта што је сасвим друкчије од онога како се обично прича о овдашњем свету. Лаж је да је овде све лепо, све срећно, лирично, тако да се човек усхићава. Напротив, са свим обратном. Овде се поштен човек осећа незадовољнији, тужнији него на не знам ком месту. Овде је толико беде, толико невоље, да човек, видећи све, осетивши све, нема у себи других осећања до ли мржње према онима који су за све ово криви. Није истина да је ово свет „који се сунча“, који, како, после једногодишњег живота у Риму, мудро опази један брат Србин, не зна ништа друго до ли да „свира у вергл и да обучава тигре да извлаче судбину записану на цедулицама“. Није истина ништа од свега овога. Ово је свет, у многим важним особинама, бољи од многог другог племена, али су га оваквим, неподобним за живот, направили молитвеници, рожданици, чуда светаца и светица којима су их попови давили. Ово је свет бедан, који ти изазива сузу у оку кад га видиш како лудачки живи. Прђави су, и у кући и ван ње, јадни су, болесни су, не због своје лености него због незнања, због апатије у којој се налазе. Овде жена не зна ни најобичније послове које као мати мора да зна. Треба обићи цео крај у околини Ватикана, па видети каква је нечистоћа по њиховим кућама, каква су им деца. Последнице тога виде се сваки час. Не једном, пролазећи за Ватикан, виђао сам масу жена које носе своју децу у болницу S. Spirito, која је у овом крају, да их лече. Сва, апсолутно сва деца, имала су унакажена лица од равних болештина навучених нечистоћом. Жалост је било погледати ону јадну дечицу којој су образи, један или и оба, често и

очи, били упропашћени са свим; а тешко гледати их под оним боловима. — Најзад, да прекинем ове непријатне реченице, ја мислим да се нигде ни у којем граду не може наћи толики процват уличних продаваца разних предмета, који, оставивши на страну то што не раде никакав посао или занат, не могу чак ништа ни да зараде. То су ти многобројни (има их, не претерујем, на хиљаде) продавци поврћа, кућених потреба, новина, хартије, писаљака, машина, свећица и т. д. Често пута се срета по какав н. пр. старац који носи у корпи по три кромпира и пет патлиџана, које вуче од јутра до мрака и још их не прода; или каква девојчица са двама корпама, на десној и левој руци: неколико лимунова у једној, неколико у другој, и са колико је пошла од куће, са толико се у вече, уморна и гладна, враћа натраг. — За тим: просјаци! То је још страшније. Тога је тако много да странац не може да учини један корак да на њих не наиђе. Занимљиво је да су они плодови Хришћанства потпуно слични птицама селицама. У оно време кад у Италију полете селице, и поврве Америкаци, Инглези, Немци и други северни народи, у то исто време и Римски просјаци су многобројни; сад пак нема до само домаћих...

Па ипак, и ако су само папе за ово криве, ипак се називају Безгрешним и *Св. Оцима!*

Остај ми здраво,

твој Рол.

† **Михајло Илић, мајор.** — Својим животом и смрћу осликао је себи венац неумрле славе. Колико је и као човек и као највећи јунак у српско-турском рату омилио свом народу, сведоче народне песме које га оневаше, да му заједно са пером Буре Јакшића очувају успомену. Михајло Илић, Јаворски јунак, погинуо је 21. августа 1876. године у бојевима на Јавору. Слава његову имену које се помиње уз имена највећих српских карактера и јунака!

Турска зверства по српским селима. — Како је било српском народу под Турцима, за време рата 1876. год., показује и ова наша слика која представља турске војнике, на редовне војске, како пале и робе, и како, као круну својих зверстава, убијају опљачкану и измучену рају. — Да ли ова слика не опомиње Србе и на данашње стање српског народа у Косовском Вилајету? —

Српска војска обара турску заставу у Београду и полази у бој. — Када је пре 25 година мала кнежевина Србија објавила рат силиној турској царевини, још је била турска застрада у Београдској тврђави, као знак да Србија није независна кнежевина. Али чим је проглашена кнежевина прокламација о рату и чим је Београдски гарнизон пошао на границу, — пала је турска застрада са Београдско тврђаве. Тим је одмах и рат обедежен као рат за независност српске кнежевине. —

Стана Ковачевић, добровољац у српско-турском рату 1876. г. — У бојевима на Дрини борила се поред Стевана Ко-

вачевића и његова жена Стана. Стана је родом из Црњовода у Босни, а рођена је 1850. године. — Волећи се да ће је вратити на добровољачких редова, Стана се била обукла у мушко одело и борила се, како она сама вели. «са браћом добровољцима» пуна три месеца. За то време нико није знао да је жена. Али када јој Турци у боју код Батковића ранише мужа, одакле га српски болничари однесоше у Шабац, познаде се по тузи њеној, за добрим јој другом, да је жена. У самом рату добила је сребрну медаљу за храброст, а о овогодишњој добровољачкој прослави доби и медаљу за војничке врлине.

Стана живи стално у Шапцу.

Турска караула у Дервену. — На старој граници кнежевине Србије, иза Књажевца, била је ова турска караула. Како је нагледала за време ратовања, представља ова наша слика која је тада и снимљена. —

Прослава двадесетогодишњице српских добровољаца. — Јуни месеца ове године прослављена је двадесетпета година добровољачког суделовања у српско-турском рату. Слика представља поглед на добровољачки догор који је био код Доњег Града у Београду.

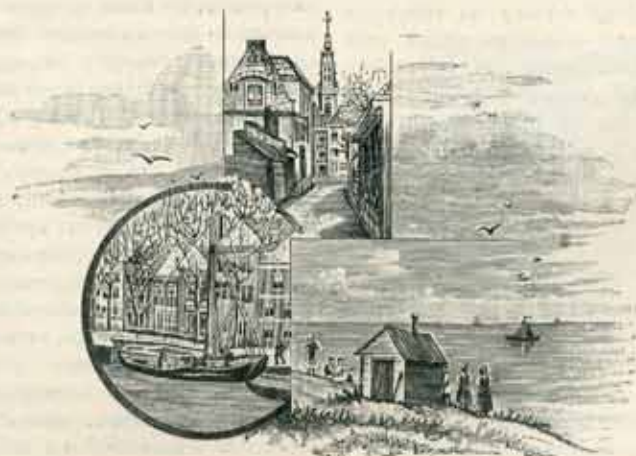
† **М. Г. Черњајев, В. В. Комаров, † Н. Н. Рајевски, † Н. М. Ерошкин, † Н. А. Кирејев.** — Већ се завршило 25 година од српско-турског рата 1876. године. И ако је Српска моћ била независна према турској сили, ипак је Србија ушла у рат, јер другачије није могло а није ни смело бити. — Историју овога рата писали су и писаће позвани за то, а ми овом приликом хоћемо само да истакнемо једну појалу у њему, која нам је у тим мућним данима била утеха а која нас данас нагони да са поуздањем гледамо у будућност.

У бојевима пре 25 година борише се раме уз раме с нама и многа браћа Руси, који добровољно дођоше браћи у помоћ да победу праведне српске ствари и својом крвљу искољују.

Та заједница, то братство српско-руско, нагони нас да са захвалношћу и поштовањем поменемо генерала *Михајила Глигоријевића Черњајева*, главнога команданта српске војске у рату 1876. г.; да поменемо и данас живог *Висариона Висарионовича Комарова*, почасног српског генерала и Черњајевићева помоћника; да се са дубоким поштовањем сетимо пуковника *Николе Николајевића Рајевског* који погибе 20. августа 1876. г. у Горњем Адрици; да са таквим истим поштовањем поменемо *Николу М. Ерошкина*, русног новинара, који погибе 9. августа у боју око Књажевца; да поменемо *Николу Алексијевића Кирејева*, русног потпуковника, који храбро погибе 21. августа за добро српског народа. — Слава им и хвала!

Суводошки манастир. — Северно од Књажевца, на 3 сата хода, лежи овај манастир који је у првом српском устанку, 1810. г., гледао крвави бој између Срба и Турака. Турци су тада победили, те одмах и манастир опљачкали, а миздрацима изболи свецима очи. — И године 1876. гледао је овај манастир крвави и несразмеран бој између Срба и Турака, али није дуго чекао да чује како се пушчана и топовена ватра губила све даље и даље према Нишу и иза њега, све тамо до нове, данашње границе Краљевине Србије. —

Рам (фотогр. снимно Ф. Шистек). — На каменитом чоту, мало више Базјаша, лежи догта добро очувана стара тврђава Рам. Оборена је само једна кула у којој веде да се некад унао барут. Мисли се да је то римска тврђава Нова. Данас је око Рама село истог имена. Ту је скела и превоз преко Дунава у Ванат.

ХРОНИКА

Интернационални језик. — Сваки, ког интересују ови покушаји, имаће прилику да се овога пута пада озбиљном успеху. Изгледа (на жалост, истина као и увек) да се овога пута пошло правим путем и да је остварење ове чудне идеје несумњиво:

Више научних, индустријских и трговачких јевропских друштава споразумели су се или управо удружили се, изабрав једну заједничку интернационалну комисију за проучавање и израду новог интернационалног језика.

Један од њених чланова, млади научник и филозоф Кутира износи врло уверљиве разлоге који траже интернационални језик и услове под којима је могуће да се оствари. — Философи су увек гајили нарочиту љубав према овим великим покушајима. Г. Кутира има сјајних претходника: Бакоу, Паскал, Декарт, Лајбниц, Локс, Кондилјак, Дидеро, Волнеј, Ампер оставили су о томе доста филозофских спекулација и сањарија. Г. Кутира има ту превагу над свима што излази са фактима и методом који изгледају најстварнији и најостварљивији, и у време када се потреба светског језика одиста осећа јаче но икад до данас.

Пре свега, реч није о општем светском језику, који би пре или после, имао да наследи данашње националне језике. Тражи се просто један *помоћни* језик који би допустно научницима, индустријцима, трговцима и путницима да се свуда споразумевају без велике муке. Ствар је економије. И још једна црта коју треба напоменути: језик, који се мисли створити, не би био језик учених људи, већ језик свакодневни и на домаку свачијем. Мора се одбацити сваки предлог о којем од данашњих живих језика, пошто националне амбиције нису одобриле ни један покушај ове врсте. И мртви латински, и ако су његови адвокати, за доказ његова богатства у изразима, пронашли у његову речнику много и најмодернијих појмова и ствари, као и. п. р. велосипед — *bicicla velocissima!* Исте су судбине и филозофске шмире, као Лајбницова, о филозофском језику. Једино практично оредство је увођење једног вештачког језика.

Овај језик није потребно изналазити од азбуке и корена. Он се почео већ стварати под утицајем данашње цивилизације. Г. Кутира и његови сарадници обраћају пажњу на факат, да данас већ има маса научних, техничких и других израза који улазе у интернационални речник. Човек никад не би мислио колики је број што их он посведневно употреби. Велики број речи опет заједнички је за два, три или четири језика. То би било језгро и основ интернационалног језику. Остаје развијање на том основу, о чијој се методи и детаљима овде, разумо се, не може повести реч.

По себи се разумо, да би стварање изведених и сложених речи ишло по старим познатим начинима, да би правопис био строго фонетички и изговор строго према правопису. Остава би још негода акцента. Али, набегаванем сличних речи по изговору и могућности каламбура, доскочило би се и томе.

Јасност и логичност факата и разлога, и интересовање што га је велики број озбиљних научника посветио питању — нарочито приликом последње интернационалне конференције ака-

демика у Паризу — показује бар, да је у последњем покушају мање надушних сањарија, детињарија и спорта које су у ту ствар уносили доданашињи волапички филозофи.

„Караџић“, лист за српски народни живот, обичаје и предања. Издаје и уређује Тих. Р. Борђевић Београд. Год. III.

Две су године давно прошле, од како излази овај лист, савлађујући сметње, какве ни један други лист у Србији нема.

Време је да се обазремо на његов рад који нам је пружио за све време, па да се запитамо: да ли је његова појава била нужна и да ли је одговорио и колико задатку, који је у првом броју пред читаоце изнео. Оно, што смо ми Срби, требало да урадимо, урадили су други много мање заинтересовани, још давно, проговорив прво о појави а по том и о вредности листа. Разуме се да је се неким допало а неким није најбоље годила његова појава. Једни су му се радовали, јер су у његову програму видели у неколико и свој, а други, од којих се ништа друго није могло ни очекивати, постали су првог дана суревњиви, јер су се бојали да ће иза „Караџића“ остати мало места њиховој слави. Једино ми у Србији, који смо били позвани да први појаву „Караџића“ радосно поздравимо и да га на његову мучном путу охрабримо, ћутали смо као да нас се није ни најмање тичало. Држећи се народне изреке: боље и докван него ипака, ја ћу ипак овде у кратко своје утиске, које сам добио пратећи пажљиво „Караџића“ од првог дана његове појаве па до данас.

На словенском југу од скоро се почело водити рачуна о животу народа, његовим обичајима, предањима, навикама и т. д. Мало се подлагало на ову страну, јер се никако није ни потреба осећала. Балканско Полуострво, и ало је управо мост намеђу Јевропе и Азије, било је до почетка прошлог столећа за Јевропу са свим затворено. О њему се знало и писало много мање него о великом делу Африке. Научни путници полазећи на њега, релскирали су често пута више него кад су се спремали да испитују Ј. Африку или чак и Аустралију. Народи, који су на њему живели, били су на тај начин од Јевропе потпуно оцепљени и сигурни да их њена култура ноће прегазити нити њихов живот изменити. Кратко речено, јевропски утицај на целокупни живот ових народа био је у сваком погледу на нулу сведен. Мало су другачије стојали ови исти народи у погледу на Исток и њихове господаре Турке. Турски народ, живећи и сам традиционално, представљао је за све време свог господарства над овим народима државу, конзервативну у свом административном, политичком и финансијском склопу а скоро потпуно индиферентну према затвореном друштвеном уређењу покорених народа. Под таквим околностима народи су непрестано живели својим патријархалним животом, примајући понешто од истока, а строго чувајући оно што су од предака у наслеђе добили. По себи се разумо да није тада било ни потребно скупљати у народу на чување оно што је и сам најбрижљивије чувао. Са зором деветнаестог столећа измењују се знатно политички а с њима и многи други односи. Велики део српског, грчког и румунског народа добија своје државе и отвара Јевропи врата у велики део њезина југоистока.

Саобраћај се од једном нагло увећава, а с њим почиње бујати и јевропска култура са својим нивелисањем. Патријархални карактер народа започиње још првих дана да се мења или са свим губи, а на његово место ступа нов живот, без предања, претрасуда и старих обичаја. Србима је ово време највише штете донело, али није их ни без добити оставило. Да нам тадања јевропска култура није уздрмала дотадањи патријархални живот не би нам сигурно донела ни Вука, који је знао и умео много што шта од те културе отети и нама за вечита времена у аманет оставити. И заиста, оно што нам је Вукова јевропска образованост тада створила и урадила, може се с правом у велику српску славу рачунати.

Поред великих радова на српском језику Вук је био и остао до данас највећи познавалац српског народног обичаја, предања, навика, умотворина и т. д. и врло вешт описивач свега што је износио. У кратко Вук, је имао енергије да све уради, око да све важно види и провиђа дух да потицку вредност свачега одмери. Са смрћу његовом застаје докеле и рад на проучавању народа српског, скоро све до наших дана. Нема сумње да је овај застој много штете донео, али је још доста добро било, што се са тим послом није са свим престало. Јер у овом времену, поред великог броја Г. Милићевићевих радова исте врсте, наводи се још неколико омањих растурих по разним часописима или засебно оштампаних од разних писаца. Но ипак то је све мало према ономе што је наш народ имао и што још ваља има. Велика је незгода у прибирању и штампању овог материјала у томе, што он итефосује увек сразмерно врло мали део читалаца. Значи, дакле, да скупљачи морају рачунати највише на државу или бити у стању да највећи део трошкова на својим леђима понесу. Таквих је, међутим, врло мало, не само у Србији него и на целом словенском југу. Има још само један начин за прикупљање оне грађе из народа, а то је да се трудом и устајаштвом неколицине склопи удружење из чланова који свој народ воле не из спекулације и личних рачуна него из чистих патриотских побуда, па да се на тај начин труд и материјалне жртве подеље подједнако на све њих. Таквих фолклорних друштава има у Јевропи много а на Балканском полуострву ни једно. А нема сумње, проћи ће још доста времена док се и овде буде довољно разлика свест о народности, а пре тога не може се ни замислити оснивање и опставак таквих друштава. Према свему томе, брига за тај посао мора данас код балканских народа почивати безусловно на држави или њеним установама. Доста је још и то ако чак и државни органи, који тај посао предузимају, буду увек погодни прави пут за његово извршење. Како данас стоје ствари, не бих рекао да је се код сва три словенска балканска народа најбоље урадио. Као што је познато, сва три ова народа имају по један Зборник за проучавање народног живота. Два издају Академије Наука у Београду и Загребу а трећи Министарство Просвете у Софији. Врло је карактеристично да се сва три уређују у разним правцима. Док се догле су они у Загребу, спустишци се испод фолклора, отишли у другу крајност. Министарство у Бугарској није циљало ни много високо нити се спустило сувише ниско. Оно се држало и овога пута осведочене златне средине.

Самим тим, што је наша Академија ренила да издаје само научне етнографске расправе о животу народа српског, остављен је фолклор да и даље пропада или да се потупа од једног до другог књижевног листа, добијајући при том што је могуће мање места. Није ми намера да критикујем рад Академије, али држим да је Зборник народног живота и обичаја, без фолклора, исто што и каква монументална зграда без темеља. Ову, и ако не научну ипак по мојем мишљењу за науку врло важну страну народног живота, ставио је себи у задатак „Караџић“. Тек са његовом доуном можемо тврдити да има у Србији потпуни Зборник народних обичаја у оном смислу у ком се та реч употребљује. Нема ми се не замери, што ћу овде истаћи факт, да „Караџић“ задовољава много већу потребу него „Етнографски Зборник“, онакав какав је данас. Јер оно, што је Зборник ставио себи у дужност, може се извршити без великог уштрба и после сто година, а оно што Караџић врши, мора се без одлагања што пре свршити. Она потреба потиче из задатка и каквоће материјала ових двају листа. Зборник садржи расправе, које се пишу већином на основу прибрале и штампане, дакле од пронасти сачуване грађе, а „Караџић“ је дужност да ту грађу црпе непосредно из народа и да је спасава од пронасти. Уверени чисте у то да се научне расправе не могу писати без фолклора

нити многе појаве народног живота без њега довољно разумети, ми смо се појави „Караџић“ не само од свога срца радовали него смо је и за преку потребу сматрали. Што је уредништво дало листу име првог и највећег нашег фолклористе, држим да је тиме само доказало да зна довољно ценити заслуге човека којем ће српски нараштаји, ма колико се трудили да му се одуже, ипак вечито захваљност дуговати.

Познато је да код нас у Србији нема ни једна нетина писменог становништва, а ни 0.4% који се за књигу интересују и читају. Јасно је што при тако слабој писмености наши књижевни листови, ма како се добро уређивали, ипак никад не могу ни пуних 1500 претплатника да задобију. Помињем само случај са најбољим досадашњим књижевним листом „Делом“ који је, поред свега труда не само уредништва него и врло великог броја својих пријатеља, једва успео да крај с крајем саставља. Како је тек у овом погледу код „Караџића“ који је, поред све своје разноврсности, ипак по самом задатку једноотран, није потребно нарочито помињати. Мене је, морам признати, знатно изненадила одважност уредништва о покретању овог листа и искрено да речем, мислио сам да оно неће моћи ни пуна два месеца на послу издржати. Бојао сам се да ће се тако важна и за целокупно Српство неочењено корисна ствар у самом почетку изгубити, а то би било горе него да се никако ни покретала није. Од тада су скоро две и по године прошле, и ми стојимо данас пред скупљеном и штампаном гомилом српског фолклора из свих делова народа српског, са којим се, благо да се изразим, никако злато не може мерити. Далеко би ме одвело ако бих покушао да бар у кратко набројим све чланке, разне врсте обичаја, предања, народне умотворине, народна веровања и објашњења разних природних и других појава и т. д. који су у овом времену угледали света у „Караџићу“. Смем саободно толико тврдити, да је својом досадашњом садржином потпуно оправдао име које носи. Само ово, што нам је до данас пружио, остаће вечито споменик неумрлом Караџићу, већи него ма каква од нема и ладна камена, који би му захвални Срби икад подигли!

Сматрајући да се Загребачки Зборник не може квалитативно ни у ком погледу мерити са „Караџићем“, ја идем и даље тврдећи да „Караџић“ не уступа ни фолклорном делу Софијског Зборника. Има међу тим нешто код њега што га и изнад овог уздиже, а то је она прантична страна његова уредништва да посебице, за сваку врсту обичаја, ставља својим сарадницима ситна и јасна питања, те их тиме доводи у могућност да на њих опширно и искрено одговоре. То је једини и врло поуздан начин да се дознаду најфиније разлике у појединим обичајима и географско распрострање њихових варијаната.

По свему, што нам је „Караџић“ до данас пружио, можемо и сувише задовољни бити; за то би нам врло тешко било, ако би се обистинило да ће лист, како уредништво пре неког времена јави, морати престати, ако претплатници буду и даље према њему немарљиви као до сада. Да не би чак и до тога морало доћи, мој би најискренији предлог био: да Министарство Просвете одреди ма и најскромнију месечну помоћ овом листу. Држим да би и Академија Наука, ако намерава и даље остати при досадашњем правцу свог „Етнографског Зборника“, могла на овај циљ нешто пружити, тим пре што је „Караџић“ доказало да је од постанка па до данас врло марљиво врши велики део онога, што је „Зборник“ пропустио сам извршити.

Др. М. В. С.

Сецесионистичка сликарска изложба у Берлину.

За многобројне путнике, који у ово време летњих врућина, кад Берлинци беже на море или у шумовита брда, у масама посећују Берлин, најпривлачније су тачке у уметничком Берлину две велике сликарске изложбе: велика Берлинска уметничка изложба и изложба сецесиониста. И за зналаца Берлинца, који је од отворања ових изложба неколико пута већ представљао каталог пред многобројним уметничким предметима изложбеним, ове су изложбе увек примамљива места одмора, јер се у њима концентрисала уметничка снага Берлина, јер су оно средишта

двају уметничких праваца са истим циљевима, али који разним путевима теже да постигну идеал у уметности.

Ако је број изложених слика у великој уметничкој изложби руд и нама већи но у сецесионистичкој, ипак је ова друга много привлачнија. Ако је до бирања, која изложба пре да се посети, сваки ће се прво за сецесионисте одлучити. Јер и ако све оно, што је у овој изложби, није лепо, — по моме мишљењу, ипак је занимљиво.

Што се тиче Берлинаца, по готово једногласном признању Берлинске штампе, сецесионисти су одвели победу у овој уметничкој утакмици између ових двају изложба. Њихова је изложба проглашена за уметничку у сваком погледу: по распореду слика, по разноликости и лепоти изложених предмета, по броју чувених домаћих и туђинских уметника који су у њој своје радове изложили. „Ова се изложба“, пише Берлински лист *Der Tag*: „обраћа сразмерно малој заједници образованих пријатеља уметности; велика Берлинска изложба пак маси посетилаца, од којих највећи део само у површном односу према уметности стоји. Сецесионисти се труде, да у својој изложби не износе оно што се целом свету допада, јер они су уверени, да се добра уметност не може свима допасти, већ само једном малом, одабраном кругу, и да, пре свега, добра уметност не постаје у маси. Из овога сасвим природно следује, да се у сецесионистичкој изложби падази много аристократскија уметност но у великој изложби.“

Да се даље мало више о сецесионистима позабавимо; они су јунаци наших дана, а њихове изложбе у Дрезди, Минхену, Диселдорфу привлачна су тачка за масе јевропских путника којима је уметност циљ живота; о њима се подносе интервјуације у народним скупиштинама, као што је случај са Бечким сецесионистом Густавом Кинтом, чија је слика „Медицина“ у Бечкој сецесионистичкој изложби дала повода аустријском министру просвете, да изложи своје погледе на сликарску уметност приликом једне интервјуације у рајхерату.

И сецесионисти су чедо вечне тежње људске за новим и оригиналним *Noch nicht da gewesen!* То је мото свију уметничких провајера за ових последњих двадесет година, и многи глумач, музичар, сликар и вајар има тој тежњи да захвали за свој, на сваки начин, пролазан успех, неоправдан према правој вредности уметничкој и његову истинском таленту. Али свет, који се о уметности бави, хоће нешто ново, што одступа од свију правана уметничких, који су до сад владали, и својом хвалом и признањем обасина онога који му ту жуљу задовољи. Наравно да су такви успеси сфемерне природе; оно што је данас ново, сутра постаје старо, и публика која данас њеска „новом“ уметнику, заборавиће га сутра, кад се други са још „новијом“ уметношћу појави. Само онај уметнички производ, који је излив истинског генија, остаје увек леп и привлачан, њему се живе сва поколења, и њега не могу са уметничке позорнице потиснути бурни аплаузи „новим“ уметницима.

За сада пак сецесионисти у сликарској и вајарској уметности славе тријумфе. Јер и цео друштвени склоп на Западу користи њихову правцу. Све је већи број оних који уметности цео свој живот посвећују. Што се богатство у мање руку концентрише, што се научници, чиновници, политичари и трговци све више својим радонима посвећују, све је већа и провала која већ постоји између модерне уметности и интелигентног дела. Уметност сада, по тврђењу уметника и критичара од заната, изискује варочиту многогодишњу и специјалну студију, па да се може разумети и у њој уживати; она постаје у неку руку монопол оних слојева народних, који имају времена да се искључиво о њој баве, монопол „горњих десет хиљада“. И ко неће да буде „палебејан“ у погледу схватања и разумевања уметности, томе не остаје ништа друго, већ да све остало остави на страну, па да се ода изучавању модерне уметности, и да на тај начин „оплемени“ свој укус. Вердија, Росинија, Доницетија, баш и Масканија, или друге талијанске, па и немачке и француске композиторе, може интелигентан човек да разуме и да у њима ужива, и ако није свршио конзерваторијум; сликарским радонима талијанских, шпанских, холандских мајстора диви се и онај интелигентни посетилац галерија и музеја, који није свршио сликарску школу; Вагнера, његове последнике, француске импресионисте и садашње сецесионисте, не разумеју увек ни професори конзерваторијума и сликарских академија....

Сецесионисти су последници француских импресиониста који се јављају у уметности од краја шестих година прошлог века. Claude Monet, Pissarro, Renoir, Boudin најпознатији су представници импресионистичког правца, и њихова дела из-

лазимо и у овогодишњој сецесионистичкој изложби. По тврђењу „стручњаци“, њихова су дела најпривлачнија тачка у целој изложби. Импресионистичке захтеве: безусловни повраћај к природи, задржавање утиска (l'impression) који шарена површина каквог предмета на око врши, и изношење свију нијанса, које ваздух прима у разво доба дана под утицајем променљиве светлости, усвојили су и сецесионисти и изводе их у својим радонима ad absurdum.

Немачки сецесионисти су се много доцније појавили од својих колега у иностранству. Њих прво налазимо у Диселдорфу, Дрезди и Минхену, и у овој последњој вароши изнели су најпогодније земљиште за рад. Минхенски илустровани часопис *Die Jugend* најбоље је огледао чудноватих сецесионистичких погледа на уметност. Ово се тиче и Берлинских сецесиониста: њихово је удружење тек пре три године постало настојавањем познатих уметника Либермана, Лајстикова и Скарбини. И док су удружења сецесиониста у Паризу, Минхену и Бечу постала услед противљења осталих уметника, да у уметничким изложбама приме и радове сецесиониста, примењујући и на њих строгу критичку оцену и принудивши на тај начин нове уметнике на одвајање (латински *secessio*) и наступање из уметничких удружења, докле су Берлински сецесионисти добровољно иступили и своје удружење основали, у тежњи да на тај начин самостално и независно у своје удружење раде на „препорођају уметности“.

У каталогима и при отварању својих изложба сецесионисти у кратко објашњују свој правац у уметности. На сваки начин то је наметно и по публику корисно. Још увек је велики број „палебејан“, посетилаца изложба, који поред најбоље воље и љубави према уметности нису у стању да без објашњења схвате лепоту каквог сецесионистичког дела, и којима је и најмање објашњење какве мутне уметничке идеје добро дошло. Тако је и код Берлинских сецесиониста. При отварању овогодишње изложбе, професор Либерман држао је овај говор у циљу да не посвећеној и објашњења жудној публици објасни сецесионистичке погледе на уметност.

„... Што су Беклин и Лајба били чланови нашег удружења, показује боље но ма какав програм, да ми — програма немамо. Ми дајемо реч свакоме који зна што год властито своје да каже. Ми не оцењујемо уметничко дело по академском идеалу лепоте, већ по снази којом је уметник представио оно што, се њему као лепо учинило. Особита љубав публике за академску уметност оснива се у многоме и на томе, што се она појављује у облицима који су свакоме још из младог доба познати, и што год које дело има више индивидуалности у себи, све се већи захтеви стављају гледаоцу. Главни је задатак нашег удружења да сваком индивидуалитету помогнемо у развињу, а не да га унишимо.“

У истом смислу објашњују Берлински сецесионисти у данском каталогу изложбе своје схватање уметности: „За реч „сецесија“ вежује се још увек нетачно тумачење, као да су основаци њени представници моде у уметности; на против: ми смо се одвојили, да бисмо се у толико слободније могли заложити за сваки таленат, на ма у коме се правцу он показивао. Уметност је за нас — по речима Св. Августина — оно што су велики уметници створили. Тачне дефиниције уметности нема и не може се поставити. Уметност је вечито постајање, почито постајање и напуштање. Наступила би смрт уметности, кад би се она у догму претворила. С друге пак стране (пошто нема норме о томе шта је уметност, већ једино укус одлучује) настаје непрестана промена вредности уметничких дела: што се данас исмевао, сутра се с дивљењем посматра.“

Кад смо се тако познали са сецесионистичким схватањем уметности, да посетимо саму изложбу. На самом уласку у изложбу поздравља нас плакат, на коме је натпис *„Secessionsausstellung“* и слика духовитог цртача шаловог Берлинског листа *„Simplicissimus“* Th. Heine-a: медвед и девојка на планом пољу. Лепотица држи у једној руци венац, у другој сликарску таблу, и на кудраву медвећу главу притиска пољубац пуни љубави. По објашњењу критичара од заната, то треба да значи: девојка, која представља уметност, љуби медведа, грб града Берлина, који сваки даном постаје све више уметнички град, и сликар се назва, да неће дуго проћи, кад ће лепотица венац, који за сада држи у руци, метнути на главу медведа — то јест кад Берлин постаје уметнички град првог реда. Чини ми се само да ће лепотици отпасти рука држећи венац, док медвед не буде те среће да се њим украси.

У самој изложби нема много изложених предмета, што на сваки начин олакшава гледаоцу дуже посматрање, и не заморава га толико као у великој изложби, где се изложени предмети на хиљаде броје. Изложено је свега 303 слике у масној боји, пастела и акварела и 44 пластична рада. Број слика и пластичних радова, које су изложени страни уметници, толико је велики и изложени предмети толико надмашују Берлинске уметнике, да критичар *Lokal-Anzeiger*-а са свим умом пита: да ли је ова изложба Берлинска и немачка или је изложба за уметнике туђине?

Од француских радова најлепши су „Пристаниште у Ханру“ и „Онфлерски Залив“ од Claude Monet-а. Прелевање заталасане морске воде на јасној сунчаној светлости, ударање морских вала о насипи залива, тихо лезуће једрилица изведено је са ретком вештином и природношћу. Бар мени се ово две слике по лепоти мотива и по вештом распореду боја особито допадају. Критичари многих Берлинских листова одушевљени су једним портретом Renoir-овим: „Ама са сунцобраном“, али ја се њиме писам могао одушевити. Од онога је сликара и слика „Мисао“, једно замрљано женско лице са зеленом косом. Од скандинавских сликара најлепше је радове изложио Норвежац Werenskiold. Најбољи су му: портрет песника Бјернсона, који је представљен седећи пред једним дивним северним пределом, замрљан и са маркантним цртама на лицу. Такође и портрет Ибзенов. Али овај даровити уметник хтео је ваљда својим „Фењеријом“ да покаже да је сецесиониста. Прве две слике допадају се и „наебејцима“; „Фењерију“ није нико имао смелости да нарочито хвали. Какав је то, молим Вас, уметнички мотив: замрљано представити варошког фењерију како се уз мердевине пење да фењер запали!

У радовима талијанских уметника ја сам највише уживао посматрајући један диван флорентински изглед „Из Италије“ од Böcklin-а, са плавим, талијанским небом и витим чемпресима.

Од немачких радова нарочито су ми се допали „Храњиво дете“ од Jinde Walther-а. На једној клупи седе четири малишана, са марамама око врата, очекујући ваљка, озбиљна лица да хранитеља, која пред њима седе, отпочне своју дужност. Својом хумористичком композицијом, простим представљањем и реалистичким схватањем предмета учинила је на мене ова слика један пријатан утисак. Од Sabine Serpinus изложен је један портрет неке умилате девојчице, са живим изразом лица; али уметница је сматрала да ће дужност овог детињег лица увећати, ако девојчицу од пет година представи „девојком“! Гола тело, знате, боље привлачи пажњу гледалаца, па макар било и детиње.

Од А. Böcklin-а, чувеног и недавно упокојеног сликара митолошких лица и момената из грчке и римске митологије, пада највише у очи по силни замисли и дубоком утиску на гледаоца његова слика „Рат“, на којој је представљено, како смрт јаше на бесном коњу, држећи косу и будићу у руци, преко запалених села и градова. Хвале му много и слику „Venus anadyomenes“, али ја сам више уживао посматрајући ову његов дивни „Римски предео“ и „Детњи дан“. „Бијесни Роланд“ велика је, али још недовршена, слика коју је Берлин до своје смрти радио, не доспевши да је сврши. Ипак и оно што је израђено, довољно је да нам представи беснило овога разјареног витеза који ишчупаним стабима удара по убезекнутим селанима, бацајући их у гневну као лопте у ваздух. Од E. Steppes-а изложено је једно дивно „Пролеће“: ваљда лепа шумска долина у пролеће. Кроз ните јеле пробијају сунчани зраци, под којима се прелевају сребрни вали шумског потока, да се гледаоцу чисто учини да чује жубор овог несташног сина Природина. — Hans Thoma заступљен је најбоље једним величанственим „Заласком сунца на речној обали“ и „Проповеди на Гелезаретском језеру“, на којој је слици мајсторски представљен дубоки утисак и напрегнута пажња што их у слушаоцима изазива реч Христова.

Од пластичних радова вреди споменути ваљда верно погођену „Лавицу“ у бронзи од А. Gaub-а. Остали пластични радови већином представљају гола тела мушка и женска у најразличнијим позатурама. Утисак, који ови радови на гледаоца врше, никако није погодан да у њему изазове узвишене осећаје; он служи за то само да страсност што више развије. Ако је циљ уметности да човека оплемења, онда се то овим голим мушким и женским телима ни једнаке не може постићи; а ако је лепо само оно уметничко дело које је потекло из каквог силног осећаја који је уметник осетио, и из његова унутарњег нагона да и осталима тај осећај саопшти, онда ни вијарски ра-

дови, овакви какви су, не могу претендовати на то, да буду уметнички радови, јер они очигледно не изазивају у гледаоцу племените осећаје нити потичу из унутарњег нагона уметника да нам своје осећаје уметничким делом саопшти. И зар се лепота мушког и женског тела може само тако представити, ако нам се ова гола нага покажу? Често се испод кавезе танке хаљине, рукавице и ципеле може назирати лепота, која не дражи човека тако, као кад нам уметник, оно што будемо својом маштом као лепо представљали, занесе у свој реалности и наготи. Сећам се утиска који је на мене учинила слика француског сликара Asti-а Erapouissement. Уметник је представио у профилу дивно девојче, са расплетеном, густом, црвеном косом, оборених очију и деколовано тако, да се само једна страна груди види, друга се губи у танкој копрени, те се лепота целога тела може само назирати. Прани пунољак који ум гледаоца слатком чењњом испуњава. Али Берлинским продавцима ове слике учинило се да слика нема довољно ефекта, те приреде друго „поправљено“ издање, у коме је девојче представљено до појаса наго, и тако је уништена цела класица коју машта гледаочева отвара о лепоти тела, и место „пунољка“ гледао сам пред собом обичну солачку лепотицу која на површини циља . . .

До сада сам приказао читаоцима слике за које се не би могло рећи да су сецесионистичке, јер ничега готово нема на њима, што би их од осталих несецесионистичких радова одликовало. Нека ми је сада допуштено окренути пажњу на неволно сецесионистичких курјозитета. Стоу цела изложба, у негативном смислу, јесте велика слика Louis Corinth-а „Персеус и Андромеда“. Пред овом сликом стоји маса гледалаца, чуди се, тара очи, загледа је са сване стране и вртећи главом удаљује се, да друго мање „сецесионистичке“ слике посматра. Као што је познато, Андромеда, је лена кћи етнског краља Кефеуса: коју је, по савету оракула Бога Амона, краљ морао жртвовати једном морском чудовишту, послатом од раклућеног Посејдона да земљу уништи. Андромеда је била за морску стenu привезана, очекујући да је чудовиште растргне. Срећом њеном угледа је витез Персеус који чудовиште убије и Андромедом се ожени. Али како је уметник овај слике, по себи доста лев, представио! Персеусу, који је сав у омању средњовековног витеза, преко лица спуштен је визир, тако да се од тела и лица његова ништа не види. Окренут леђима Андромеди, пружа јој свилом огртач да се њиме увије. Андромеда стоји на убијеном чудовишту гола голцата, али место лепог девојачког тела уметник је представио Андромеду као какву Schlächtermamsell, „средњих“ година, са подебелим бутинама и очевидно гојазним телом! На лицу ни трага од узбуђења од големе опасности у којој се налазила. И уметник хоће да нам ово неопасано створење буде лена Андромеда! С правом вели један Берлински критичар: „Мучно да ће се и дошпија покоасна одлучити, да такву слику лепом назову: тако је лудо представљена“. Ту не помаже никакво „сецесионистичко“ схватање уметности, и Коринтова Андромеда никад не може бити лена Андромеда.

Такви су курјозитети оне разне слике које представљају вечеру маглу, као нпр. „Вечерња магла“ од E. Claus-а, на којој се ништа не може разиковати; „Облаци“ од Gleichen Russwurm-а, маса фарбе сиве и плаве; „Mittagszauber“ од Hofmann-а. Ова слика хоће да представи како на сунцем обасјаном цветном брегу стоји женска приваца и гледа у даљину. Али све то можемо само нагађати. Место женског лица, уметник је набацао дебеле слојеве ружичасте боје, тако да се на глави ништа не може разиковати. Какав је „Zauber“ у овој слици то ваљда само сликар разуме. Liebermann, председник и првак Берлинских сецесиониста, изложио је две слике: „Јахачи крај морске обале“, у овлашним, грубим потезима, место морске обале неке нејасне прте и мрље, и „Вече у Лајдену“, за које се критичар *Нове Сл. Пресе* са разлогом пита: Да ли је ово тек слица за какву слику коју је уметник погрешно у изложбу послао. На слици назире се нека лица како седе у врту, види се и неки оркестар, али шта је на овој слици лепо, тешко је одредити. Једном се сликару учинило да је достојно његове кичице да нам представи „Сеоску ујаву после кише“. Докле и баро, то је диван приказ, који нам у свој брљавости сликар износи да се наслађујемо уметничком лепотом сеоских каљуга. Lucien Simon хоће да нам прикаже сеоску овалбу, али лица на слици немају ни носа ни очију! То се ваљда оставља гледаоцу да замисли. Grünner Wilhelm износи у једној слици „Парисов суд“. Три богиње, леђима окренуте гледаоцу, очекују суд о својој лепоти. Кроз зелено грање продиру сунчани зраци и на леђима богиња образују се зелене пљоке тако, да цело тело изгледа као да је

неким великим крљштима покривено. Критичар *Der Tag*-а оушевљено пред оном сликом узикнује: „Herr Gott, diese Malerei! Великој публици није оно довољно лепо, али ова проста слика уметничко је дело првога реда. После двадесет година то ће се можда увидети!“ Може бити, али ја да живим још сто година не бих се том сликом одушевљено.

Поред свију курјозитета има у сецесионистичкој изложби, као што сам раније показао, одиста врло дивних дела, и посетилац са задовољством излази из изложбе у намери да је још који пут посети. Али да ли ће сецесионисти са својим „помаганом свакога индивидуалитета“ преокренути садашње појмове о лепоте у уметности, то је велико питање. Ја бар тврдо верујем, да има у дефиницији Лепоте, коју из радова великих уметника изводимо, сталних и непроменљивих закона естетичких, који ће важити за сва времена, јер су изведени из природе и осећања људских. Њих неће моћи оборити никакав, ма како био генијалан, индивидуалитет сецесионистички, и велики нос, дебело тело, нејасне мрље и брље, никад се неће допадати људима који су, посматрајући људе и природу и уживајући у њима, научили познавати њихове лепоте и дражи.

Др. А.

* У Будимпешти почео је излазити, од 5. о. м. нов српски политички лист *Народни Глас*, орган социјал-демократске странке у Угарској. Уређује га Милрад Поповић. Годншња му је цена: за Угарску 2.50 круне а за Србију 3 динара у злату.

* 15. јула почео је излазити педнаестодневни *Лист удружења поштанско-телеграфске омладине*. Садржива му је стручна, забавна и научна. Уредник је Милош М. Бошковић, а власник Удружење поштанско-телеграфске омладине. Цена му је до нове године 4 динара. —

* Његово Величанство Краљ Александар I откупио је статуу *Милош Велики* за Краљевски двор, а Народна Банка бисту Србија која је већ и намената у средњој Банчиној просторији. Оба ова дела израдио је вајар Ђока Јовановић. Статуа *Милош Велики* модел је Пожаревачког споменика, а биста *Србија* извађена је са велике статуе Косовскога споменика. —

* Академски сликар Г. Влахо Букопац допутовао је из Загреба у Смедереву, где је већ довршио сличање Њ. Њ. В. Краља и Краљице. Уметничко умножавачка трговина Петра Николића у Загребу добила је право за умножавање оба портрета. —

* Г. Андре Шерадам, познати француски публициста, о чијим се делу *Јевропа и аустроугарско питање на освиту XX века* у последње време веома много писало, пробавио је у Београду неколико дана, проучавајући наше политичке прилике и друштвени живот. Не сумњамо да ће наша штампа ускоро имати прилике да се са задовољством позабави о његовим погледима и напорима о српском народу. —

* Наш сарадник Г. Јован Скерлић испитан је и проглашен, у Лозанском универзитету, за доктора књижевности. Дисертација му је била *L'opinion publique en France d'après la poésie politique et sociale de 1830 à 1848* (8°, стр. 237). —

* Управа Српског Народног Позоришта у Новом Саду примила је за свој репертоар, по претходној оцени, пет драмских производа Г. Лукијана Тривунова Бранковића из Земуна. То су: *Оливера*, позор. игра у 4 чина; *Мати и кћи*, црта из живота у 3 чина; *Циганче*, позоришна игра у 5 чинова; *Шаљва*, позоришна игра у 4 чина, и *Помоћу тетке*, шаљива игра у 3 чина. — Поред ових оригинала, примљена је од тога писца и *Шаљих*, драматована хумореска у 2 чина. —

* Др. Михајло Петровић, професор у Великој Школи, објавио је у *Mathem. Annalen* (Св. 5, 1901, Лајпциг) свој рад: *Sur une manière d'étendre le théorème de la moyenne aux équations différentielles du premier ordre*. А у *Revue générale des Sciences pures et appliquées* (Св. 13, 1901, Париз): *Les analogies mathématiques et la Philosophie naturelle*. —

„НОВА ИСКРА“ излази сваког месеца. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: год. 10 фор. или 20 дин. у злату Преплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику „Нове Искре“, Љубићка бр. 8.

Власник и уредник **Р. Ј. Одавић**,

tions différentielles du premier ordre. А у *Revue générale des Sciences pures et appliquées* (Св. 13, 1901, Париз): *Les analogies mathématiques et la Philosophie naturelle*. —

Исправка. Прогли број *Нове Искре* штампан је за уредникова одсуствовања, те су се у штампању омакле неколике веће погрешке. Тако: под сликом *Архимедова смрт* треба ставити сликарево име *Е. Вилон*. Овако и у опису. — Крај слике *Јашар-пашина курија* ставити име аматера-фотографа *Бр. Пушић*. Овако и у опису. — Потпис *Бр. Пушић* ставити и у опису и поред слике *Црква у Лиљану*. — Штампарске погрешке лако је исправити.

Гимназија Вука Стеф. Караџића: Навештај о раду и ученичком напретку у школској 1900—1901 години. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1901. В. 8°, стр. 96. —

Студије и критика на психофизички монизам. Докторска дисертација. Написао *Др. фил. Бошко Петровић*, свршени богослов. Ср. Карловци, Манастирска Штампарија, 1901. — 8°, стр. 110.

У школи живота. Приповетка за младеж. Са сликама. Написао *Мих. М. Стефановић*, виши учитељ. Издање Краљ. Српске Двор. Књижаре Мите Стајића. Београд, Електрична Штампарија Павловића и Стојановића. 1901. 8°, стр. 52. Цена 60 п. д.

О првенственом праву наплате између државе и хипотекарних поверилаца (објашњење чл. 102 зак. о непоср. порезу). Студија из Приватнога Права, од *Живојина М. Перића*, ванр. професора права на Вел. Школи. Оштампано из „Финансијскога Прегледа“. Београд, Милош Велики — штампарија Војовића и Мићића, 1901. — В. 8°, стр. 137. Цена 1.50 динар.

Nekoliko misli o promeni narodnosti u slučaju aneksije. Написао *Живојин Перић*, ванредни професор права на Великој Школи у Београду. Прештампано из „Мјесећника“. У Загребу, Тиском Дioničke Тiskаре, 1901. — В. 8°, стр. 18. —

Глас Српске Краљевске Академије LX Други разред 38. Преглед: 1. *Жене и деца Стевана Првоченовог*, од Љуб. Ковачевића; 2. *Црнојевићи и Црна Гора од 1479.—1528. год.* (наставак). Историјска расправа *Јов. Н. Томића*; 3. *Одношаји пелских патријарха с Русијом у XVII веку* (свршетак), од Ст. Димитријевића; 4. *Ко су Гети у хроници Комеса Марцелина?* Напомена најстаријој историји јужних Словена, од *Јов. Радошчића*; 5. *Први лиричари и историчари српски*, од *Андре Гавриловића*. — Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије. 8°, стр. 297. Цена 2 динара. —

Структура и подела планина Балканског Полуострва. Приступна академијска беседа (2. јануара 1900) *Др. Ј. Цвијића* Оштампано из LXIII Гласа Српске Краљевске Академије. Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије. 1901.—8°, стр. 71.

Рај без Адама. Приповијест из американоскога живота. Написао *Иван Васил Поповић*. Прештампано из илустрованог листа „Нада“, година 1901. Сарајево, Земаљска Штампарија, 1901. — М. 8°, стр. 56. Цијена по круне.

Јованов: Кнегиња Јелена. Војанска легенда у четри ђина. Прештампано из илустрованог листа „Нада“, 1901. Земаљска Штампарија у Сарајеву. — Загреб, 1901. Комисионална књижара Р. Р. Аугера. — Цена?

Рад у I разреду основне школе. Написао *Ј. Миодраговић*. Друго преправљено издање. У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1901. В. 8°, стр. 199. — Цена 3.50, у лепим корицама 4 динара.

Дилетанти. Четири позоришна комада удешена за појединца дилетантска друштва. Написао *М. К. Димитријевић*. Загреб, штампана Српске Штампарије, 1901. — 8°, стр. 78. Цена 1 круна.

Краљевско-Српска Државна Штампарија.